

ARTI s.m. v. harti.

ARTIBUR, -Ă s.m. și f., adj. v. hartiburie.

ARTIC s.n. (Invechit) Plângere contra cuiva, jalbă, petiție. Cf. a r z . Artic = articulus. ANON. CAR. Ce vrea sămna adăosura articolui, fără aciasta? DOSOFTEIU, V. S. 177₁. Cela ce va da vreun articu la mâna Domniei și va scrie acolea hulă și ocară împotriva cuiva, de vor fi aciale cuvinte adevărate, nu să va certa. PRAV. MOLD. 129₂. După acestia merg 30 Cauzilari, carii, deschizând calea împăratului..., ieu articelle cele ce sânt de jalobă la împărăție. SIMION DASCĂLUL, LET. I. A. 37/15. [Pl. -tice.]

- N. din lat.-med. articulus „libellus supplex expostulationis ad iudicem” (Du Cange, ap. HEM.), împrumutat de scriitorii din Moldova în secol. XVII și dispărut apoi din limbă. Cf. dubletele a r t i c o , a r t i c u ș , a r t i c u l u ș .

ARTICLIER s.m. Ziarist care scrie articolul de fond. Cf. IORDAN, L.R.A. 173. [Pronunț. li-er. / Pl. -ieri.]

- N. din fr. articlier idem.

ARTICOL s.n. și m. I. 1. (Anat.) (Invechit) Articulație încheietură. (CANTEMIR, IST. 8) Cf. a r m o n i e (I, 1.) Fiecare din bucățelele, inelele sau segmentele membrelor unor anumite animale inferioare (care formează o categorie zoologică deosebită); cf. s e g m e n t , m e t a m e r ă . Artropodele sunt animale ale căror membre pâr formate din bucățele sau articule.

2. (Invechit) Articulare sau articulație (a cuvintelor),

rostire deslușită. Din gura ei altă ceva nu se auzea fără numai bolbăitura carea dela moșii și strămoșii săi învățase, și prin glasul fără articule din piept și din gârtan acestea îi clocotea :
r.r.r.a.a.a.... CANTEMIR, IST. 175. Voroava amestecând, limba bolborăsindu-i... scârșnetul glasului articolul și înțelegerea cuvântului îi astupa. id. ib. 309.

II. 1. Diviziune sau subdiviziune (precedată de obicei de un număr de ordine) a unei legi, tratat, statut, contract, convenție etc.; parte a unei socoteli. Vizirul..., iscăbind el și toate ortalele toate articulele păcii..., au încheiat pace la 1774 Iulie 17, îndatorindu-se ca să păzească toate ponturile păcii. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 281/13. Pe temeiul articolului 69 a [1] Reglementului. URICARIUL, II 187. Ne rugăm... de a se face prin deosebit articol o dezvoltare a acestei stări. id. ib. I 182/4.
Vom menționa aici principalii articoli coprinși în budgetul propus. ODOBESCU, I 499. [La sistemul dublu] se deschide câte un cont pentru fiecare articol activ și pasiv din bilanț. FIN. COLH. 72.
Pentru a verifica... realizarea articolelor din planul de venituri și cheltuieli... se întocmește balanța de verificare. ib., 96. Cf. 34, 55, 84, 186, și 222.

2. Fiecare din părțile ceva mai întinse ale unei publicații periodice, parte, conținut scris, de-sine-stătătoare în care se tratează o chestiune oarecare (spre deosebire de scurtele informații sau comunicate). Dacă acest giurnal... ar fi citit cu atenție reproducerile..., nu s'ar fi alunecat a însira... în coloanele sale articuli ce ating de drepturile... țerei noastre. URICARIUL, V 194/16. Exemple de stil bun... ne dau... articulele d-lui Eminescu din „Timpul”. MAIORESCU, CR. II 258. Influența d-lui Maiorescu se datorește mai mult personalității sale... decât articolelor sale. IBRĂILEANU, SP. CR. 93. Acestui articol îi urmează „Critica

stiințifică și Eminescu". VITNER, CR. 24. -... Ideile acestea le-ai mai pus în scrierile dumneatale. - Le-am pus, acum vreo cincispre zece ani, într'un articol, și țin la ele. PAS, L. I 130. În articolul publicat în ziarul „Pentru pace trainică, pentru democrație populară”... arătăm că... în domeniul politic noi am evoluat mai repede... decât în domeniul economic. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 24. N'au fost discutate în aceste articole unele puncte ale aceluiași probleme. C. V. 1949, nr. 6, 31. / Articol - program = articol care cuprinde programul unei publicații. În articolul-program din primul număr al Stelei Dunării [Kogălniceanu]..., declară că: „Critica s'au făcut neapărată mai ales în timpul de față. IBRĂILEANU, SP. CR. 24. Articol de fond (al unei gazete) = articol care tratează o chestiune la ordinea zilei (așezat la pagina întâi, de obicei înaintea tuturor celorlalte). Stă la o masă, plecat pe un teanc de foi pătrate de hârtie... și scrie zorit articolul de fond... El e directorul și primul redactor al ziarului. VLAHUȚĂ, D. 30. Oamenii muncii din întreprinderile și instituțiile țării citesc zilnic articolul de fond din Scânteia. Articolele scrise la gazeta de perete sunt combative.

3. Fiecare fel de marfă din cele care se află în prăvălia unui negustor, de mărfuri care se importă într'o țară etc. Articolele... supuse la vămi. I. IONESCU, D. 286. Fiecare articol cumpărat era șters din listă cu micul ei creion. IBRĂILEANU, A. 82. Și acum se cer pretutindeni... articole de lux. ZAHARESCU, E. P. 122. Produsele noi, care fac obiectul unui articol vamal de import... vor fi supuse impozitului. LEG. EC. PL: 154. Capitalistul îl pune pe muncitor să confecționeze o valoare de întrebuințare anumită, un articol determinat. MARX, C. 185. Productivitatea muncii s'a ridicat pe o treaptă atât de înaltă, încât poate să asigure un belșug deplin de articole de consum. STALIN,

CUV. 12. Se refac și se dezvoltă toate ramurile industriale care produc mărfuri de mare consum și articole alimentare. MOLOTOV, R.
17. Produceți mai multe articole din materiile prime locale. SCÂNTEIA, 1951, nr. 2178.

III. (Gram.) Fel de particule care, în unele limbi, se pun pe lângă nume (subst., adj., pron., numerale) spre a le determina mai de aproape și a le lega de alte cuvinte ale frazei. (învechit) încheietură... a voroavei. CANTEMIR, IST. 8. Din pronumele latinesc „ille, illa”,... pre încetu au izvorât articuliile cei italienești. P. MAIOR, IST. 238/29. Articolul masculin. Articolul definit. În cuvântul untul, l final e un articol.

[Pl. -ticle și (învechit) -ticol. / Și: (rar) articul (neîntrebuințat azi) articlu s. n.]

- N. din lat- articulus articulație, încheietură, articol, cu unele accepțiuni noi, după fr. Cf. a r t i c .

ARTICOLAȘ s.n. 1. Diminutiv al lui articol.

2. (Peior) Articol neînsemnat, prost. IORDAN, STIL. 183.

[Pl. -lașe.]

- Derivat dela articol cu suf. -aș.

ARTICUL s.n. v. articol.

ARTICULĂ vb. I. 1. (Anat.) R e f l . (= p a s i v)
A se lega prin încheieturi organice, prin articulații, o parte a corpului de alta, sau un membru de corpul întreg, așa încât să fie posibilă o mișcare liberă. Mâna se articulează la umăr.

2. T r a n s . și i n t r a n s . A emite deslușit sunete vocale cu ajutorul unor mișcări determinate ale buzelor și ale limbii, a pronunța distinct, a rosti clar (sunete, cuvinte).

Imi săruta mânele, fără să poată articula un singur cuvânt, de greutatea suspinelor. C. NEGRUZZI, I 52. Călcareă cezurei devine de un efect rar, pentrucă arată suferința bolnavului și greutatea ce pune pentru a putea să articuleze cuvintele. MACEDONSKI, O. IV 55.

3. (Jur.) (Franțuzism) A arăta limpede, deslușit (bazat pe articole de lege) o obiecție, o declarație; a pretinde, a preciza, a afirma. Ce articulează reclamantul?

4. (Gram.) A pune articol la un nume. Putem articula orice substantiv.

5. (Numai în expresia) A articula o palmă = a da, a lovi pe cineva cu o palmă. Com. V. BĂJANICK (Țepeș-Vodă - Constanța).

[/Prez. ind. articulez.]

- N. din lat. articulare.

ARTICULĂR, -Ă adj. Privitor la încheieturile (articulațiile) corpului. Reumatism articular.

- N. din lat. articularis, -e sau din articularius, -a, -um idem.

ARTICULĂRE s.f. 1. (Anat.) Acțiunea de a articula și rezultatul ei: formare de articulații, metamerizare. Dacă viața începe abia acolo unde începe articularea propriu zisă, trebuie să considerăm ca neînsuflețit întreg domeniul protistelor lui Haeckel. ENGELS, A. 134. / F i g . Înlanțuire, alăturare, potrivire, acordare. Un memoriu justificativ redând rezumativ, documentarea și programul regiunii respective, articularea acesteia cu situația locală. LEG. EC. PL. 496.

2. (Jur.) Afirmație, argumentare bazată pe articole de lege; precizare.

3. (Gram.) Legare a articolului de nume. Avem destule cazuri de articulare a adjectivelor substantivului.

4. (Muzică) Exprimarea corectă și răspicată a textului în cântare. T. POPOVICI, D. M.

[Pl. -lări.]

- Abstract verbal al lui articula.

ARTICULĂȚ, -Ă adj. 1. Care a fost sau este articulat. Orice cuvânt este exprimarea unei noțiuni... prin sonuri articulate. MAIORESCU, CR. I 160.

2. (Zool.) Cu membrele formate din articule. Insectele, arahnidele și crustaceii sânt animale articulate. (S u b s t a n t i v a t) Clasa zoologică a articulatelor.

- Participiul lui articula cu valoare de adjectiv.

ARTICULAȚIE s.f. 1. (Anat.) Incheietură, punct de legătură a două sau mai multe oase între ele. Cf. a r t i c o l (I 1). Articulația mâinii.

2. Pronunțare, articulare deslușită a cuvintelor. Cf. a r t i c o l (I 2) și a r t i c u l a (2).

3. (Rar) = a r t i c u l a r e (3)

[Pl. -lații. / Și: articulațiune s. f.]

ARTICULAȚIUNE s.f. v. articulație.

ARTICULUȘ s. n. (Transilv., învechit) = a r t i c o l (II 1). Jurăm noi precum ne vom ținea de toată articulusurile /cinstitului / țehi (a. 1800). IORGA, S. D. XII 215. [Pl. -lusuși și -luse.]

ARTICUȘ s.n. (Regional) Datină (articol de) lege. VICIU,

LL. Aşa-i articoluşul pela noi. [Pl. -cuse.]

- Compt din articu(lu)s.

ARTIFI s.n. (Bot.) = salsifi PANTU, PL².

-

ARTIFICIAL, -Ă adj. 1. (In opoziție cu n a t u r a l).

Făcut de mână omenească, produs de arta omenească; care, prin mijloacele artei omenești, imită natura. Două terase artificiale.

URICARIUL, V 171/15. Pe-o movilă artificială, E pagoda argintată.

MACEDONSKI, O. I 205. Mesteacănul înalt și străveziu [e ca o']

Subțire floare artificială. CAZIMIR, P. 55. Mătasa artificială.

MACAROVICI, CH. 563, cf. 357, 368 și 599. Dare de seamă asupra mer-
sului împerecherii, fecundării artificiale a metisajului oilor.

FIN. COLH. 213. [Se naționalizează] întreprinderile de ghiță ar-
tificială. LEG. EC. PL. 29. / (Impropriu) Fânețe artificiale

(trifoiu, lucernă etc.) = fânețe semănate și cultivate de mână o-
menească (spre deosebire de „fânețe naturale”: care cresc de la

sine). Dinți artificiali; păr artificial. / Nefiresc, nenatural,

forțat. Intr'o atitudine prețioasă și artificială de statueta de

ghips. CAZIMIR, GR. 127. / Care nu se bucură de toate condiții-

le firești, care n'are spontaneitatea, deplinătatea și vigoarea

produselor naturii; factice. Trăește o viață artificială. / Care

se vede că e făcut sau căutat dinadins; meșteșugit. Faptul că Aero-

sthescu nu este consequent cu sine însuși,... întrebuintând rar de

tot câteva forme artificiale..., dovedește că scriitorii beletris-

ti nu prea aveau idee clară de diferitele sisteme lingvistice.

IBRĂILEANU, SR. CR. 144. Are ceva artificial în stilul său. /

(Șt. nat.) Clasificare artificială = clasificare întemeiată pe un
caracter secundar, ales în mod arbitrar.

2. (Cu funcție a d v e r b i a l ă) Elementele unor arhitecturi sunt artificial îmbinate între ele.

[/Și: (cu pronunț. germană, rar) artifițial, -ă adj. POLI-ZU.]

- N. din lat. artificialis, e idem.

ARTIFICIALITATE s.f. Insușirea caracteristică a unui lucru artificial; faptul de a fi artificial. Sarcina înfăptuirii unui spectacol realist de operetă, sarcina înlăturării artificialităților și convenționalismului, generate de denaturările din trecut. CONTEMPORANUL, S. II. 1951, nr. 224 2/4. Artificialitatea unor tablouri falsifică natura, frumusețile firești ale peisajilor. [Pl. -tăți.]

- Derivat dela artifițial cu suf. -(i)tate.

ARTIFICIALIZĂ vb. I. T r a n s (= f a c t .) A da unui lucru un caracter, un aspect artificial, căutat meșteșugit. Compozitorul a fost criticat pentru că a artificializat cântecul popular. [Prez. ind. artificializez.]

- Derivat dela artifițial cu suf. -iza.

ARTIFICIALIZĂRE s.f. Acțiunea de a artificializa și rezultatul ei. Cultura apuseană burgheză se îndreaptă astfel din ce în ce mai mult spre fenomene de artificializare. Cf. RALEA, E. O. 129. [Pl. -zări.]

- Abstract verbal al lui artifițializa.

ARTIFICIALIZĂT, -Ă adj. Care a fost transformat prin artifițiu, lucrat, meșteșugit, devenit artificial.

- Participiul lui artifițializa cu valoare de adjectiv.

ARTIFICIALMENTE adv. (învechit) În mod artificial. Simetria între elementele unei sisteme artificialmente combinate. HAȘDEU, I. C. 38.

- N. din fr.

ARTIFICIER s.m. Persoană care confecționează piese de artificii. / (Milit.) Militar specializat în manipularea explozivelor sau a rachetelor de semnalizare. LEX. TEHN.

2. (Tehn.) Muncitor minier specializat în încărcarea și producerea explodării încărcăturilor. Noe-Baci să ține mare artificier și nu vrea să puste cum am bătut găurile. DAVIDOGLU, M. 11, cf. LEG. EC. PL. 290. Cei doi maiștri artificieri din sectorul acela. V. ROM. Dec. 1950, 101.

[Pl. -cieri. / Și: (după pronunț. germ., învechit) artificier s. m. POLIZU.]

- N. din fr. artificier idem.

ARTIFICIOS, -OĂȘĂ adj. I. A d j . 1. Plin de artificii (1), la care se vede sau se simte artificiu, care caută să înșele, prin artificii, plin de șiretenie.

2. (Rar, neobișnuit) De artificii (2). Toată măreța-ți comparațiune ai sfârșit-o cu un foc de artificii. Pe limba franceză, asemenea concluziuni fortunoase se chiamă „buketul”. - Recunosc că ai dreptate... și de sigur Vasile Alecsandri merită... o mai bună răsplată decât un asemenea buchet artificios. ODOBESCU, II 541.

3. (Rar, neobișnuit; latinism) = a r t i f i c i a l
(1) Celor patru fete li se mai dă să țină în mână... câte un măr frumos, în care este înfiptă o pană grecească, adecă o floare artificioasă de dugheană. MARIAN, I. 254.

II. (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) In chip artificial.

[/și: (cu pronunț. germană, învechit) artifițios, -oasă
adj. POLIZU.]

- N. din lat. artificiosus, -a, -um (în sensul I, 1 după fr. artificieux; sensul I, 2, e apropiat de rom. artificii).

ARTIFICIU s.n. 1. Iscusință, îndemânare, meșteșug. /
(Mat.) Artificiu de calcul = procedeu de calcul... care conduce la rezultat pe o cale mai scurtă decât procedeu obișnuit categoriei de probleme din care face parte problema tratată. / Procedeu meșteșugit spre a împodobi natura sau realitatea; podoabă deșartă, inutilă. Ceea ce le distinge întâi [poeziile populare române] în modul cel mai favorabil de celelalte poezii ale literaturii noastre este naivitatea lor, lipsa de orice artificiu, ... simțământul natural ce le-a inspirat. MAIORESCU, CR. I 121. Noul ei loc... o determină [pe femeia sovietică] poate să renunțe... la oricare... artificiu. SAHIA, URSS. 21. Procedeu specios în susținerea unei teze. Nu vom studia aici decât metoda...: numai modul discutării, artificiuul argumentărilor, procedarea pentru descoperirea sau ascunderea adevărului ne va interesa. MAIORESCU, CR. II 348. / Vicleșug, șmecherie. Asemenea trecere s'a ocazionat prin fraude sau prin artificii. HAMANGIU, C. C. 130. Artificiu grosolan.

2. (Mai ales la pl. și în legătură cu f o c) Compoziție de materii pirotehnice care iau foc ușor, producând efecte variate de lumină și de colori. Cf. f o c b e n g a l . Foc de artiție URICARIUL, VIII 193. Nu era zi fără de mese, artificii, bal comun. STAMATI, P. 294. Tatăl lui Bică avea chioșc de ziare și, ..., pe o tarabă în fața chioșcului, rahat, caramele, susan, artificii, bile și muzicuțe. PAS, Z. I 164. Luminile colorate de artificii... că-

deau în lac... id. ib. I 228. Strigăte... tăsneau de-asupra murmu-
rului mulțimii ca niște artificii roșii. DUMITRIU, B. F. 79. /

F i g . Manifestare (literară) care vrea să facă efect printr'o
formă izbitoare, lipsită de valoare reală. În mijlocul acestor pas-
nice lumini, care îngână monotonia nopții noastre literare,...

[vin] unele focuri de artificii, în care meșteri isteți și dibaci
fac să joace în ochii orbecați ai publicului tot felul de vârtejuri
luminoase, de pestrițe fișicuri plesnitoare, ... de vâpăi multi-
colore..., de sori fățăriți. ODOBESCU, II 540.

[Pronunț. -fi-ci-u și -fi-ciu. / Pl. -ficii. / Și:
(după pronunț. germ. a cuvintelor latine, învechit) artifiție s. f.
POLIZU.]

- N. după fr. artifice idem (dar în forma lat. artifici-
um).

ARTIFIȚIAL, -Ă adj. v. artificial.

ARTIFIȚIE s. f. v. artificiu.

ARTIFIȚIER s.m. v. artificier.

ARTIFIȚIOS, -OĂȘĂ adj. v. artificios.

ARTIG s.n. (Regional) Bucată mare din corpul unui animal,
luată spre a fi mâncată, ciosvârtă, o parte dintr'un trup întreg.
Mai vârtos când tai mielul, oaia etc. în patru părți și cumperi o
parte, atunci se zice: am cumpărat un artig de carne; se zice ar-
tig de dinainte și artig de dinapoi. MANGIUCA, ap. HEM. 1750.
Halcele de carne rupte'n hartice, hartice, intrau nemestecate în
burdihanul lupului. PLOPȘOR, C. 17. Cumpărai azi un artic de miel

dela han. BOCEANU, GL. / Copan. Arcig [= artig, cu pronunț. dial. sau c o t o i u sau t â m p e întreg piciorul la gâină / gătit, în mâncare]. Com. LIUBA. [Pl. -tîge. / Și: artîc, hârtîc s. n. HEM. 1750, REV. CRIT. II 48, C. V. 1949, nr. 5, 25.]

ARTILÉR s.m. v. artilérist.

ARTILÈRE s.f. v. artilerie.

ARTILÈRI s.f. v. artilerie.

ARTILÈRIE s.f. (Milit.) 1. Material de războiu cuprinzând gurile-de-foc (tunuri, mitraliere, obuziere etc.) și munițiile lor. Cf. p u ș c â r i e , N. COSTIN, LET. II 73. Întrăceea zi, cu tot ce au fost ale oștii, cu artilerie și cu alte ce au fost de a pușcării..., s'au trimes la general-leutenant Baur. id. ib. 70/14 Secție de tren de artilerie. URICARIUL, XXII 446. / F i g . Descărcare electrică atmosferică, succesiune de tunete. Un ropot fără întrerupere și nedeslușit vestea, de pretutindeni, apropierea prăpăstioasă a artileriei cerești. HOGAȘ M. N. 175. / Succesiune de atacuri și critici într'o polemică. [Caragiale] Nu va mai porni teribila sa artilerie împotriva ~~hărnărnărnă~~ liberalismului. IBRĂILEANU, SP. CR. 235.

2. Parte a armatei specializată în mînuirea tunurilor sau a altor arme asemănătoare. Cf. p u ș c a r i , t u n a r i); specialitatea militară a tunarilor. Vel-armaș..., mai mare peste țigani și peste închisorile poliției i peste artilerie. URICARIUL, IV, 221/12. Tunarii - 500 pentru artilerie. ib. XXII 425. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești. C. NEGRUZZI, I 173, cf. MAIORESCU, D. II 89. Printre cavalerii și artile-

rii, se arătau, în goană, scrâșnind, din negură tancurile. CAMILAR, N. 8-9. Ți-o spun și... [linia de operațiuni] a divizionului de artilerie. DUMITRIU, B. F. 131.

Accentuat și -lerie. / Pl. -lerii. / Și: (regional) antilerii (ȘEZ II 182) artilăre s.f. BUL. FIL. IV 75.]

- N. din fr. artillerie idem.

ARTILERIST s.m. Militar (mai ales ostaș) care servește în arma artileriei; (învechit) puscar, tunar. Artileristii prusiani zic că cetatea aceasta nu se poate lua cu nici un chip. C. NEGRUZZI, I 325. ... Fitulul artilerului a dat foc minei care era să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să între. id. I 228. Aveam cu noi în detașament un artilerist, băiat subțire. BRĂESCU, M. B. 114, cf. V 20. Atunci „artiléristul” Dănăilă a tras sabia. [Pl. -riști. / Și: (învechit, după fr. artilēr, (pop) antiler (-leri) s. m. COMAN, GL.]

- N. din germ. Artillerist idem (sau din rus artilerist).

ARTIMON s.n. (Mar.) Catargul dela pupă la vasele cu trei catarge. DICT. [Pl. moane.]

- N. din fr. artimon idem.

ARTIRISÍ vb. IV. v. atârdisi.

ARTIROSÍ vb. IV. v. atârdisi.

ARTIROSITÓR, -OARE adj. v. artorisitor.

ARTIST, -X s.m. și f., adj. l. S u b s t . Persoană înzestrată cu darul de a crea sau interpreta opere de artă. La un

zugrav... mergând..., Portretul meu îl comandai; întâiu însă 'n-
trebare Artistului îi adresai, de poate să mi-l facă. Aşa cum ori
cui l-o vedea portretul meu să placă. ALEXANDRESCU, M. 395. Imagi-
naţiunea în veci fecundă a unicului şi marelui nostru artist, a
poporului român. ODOBESCU, II 240. Sufletul de artist are, în cla-
sa socială din stratul căreia s'a ridicat, tot atâtea... rădăcini,
ca şi stejarul. GALACTION, O. I 338. Pornind la o adevărată campa-
nie de lămurire a masselor de introducere în acest ermetic domeniu
pe care îl constituia muzica în regimurile trecute, artiştii şi
compozitorii noştri vor putea fi numiţi pe drept „artiştii poporu-
lui”. CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 9/5. Rosturile frumosu-
lui... sunt... căutarea în subiectivitatea creatorului, în persona-
litatea artistului. VITNER, CR. 25. Artistul, aşadar, nu are ca
scop descoperirea legilor fenomenelor. V. ROM. Dec. 1950, 148.
Artistul nu formulează legi. id., ib., cf. MAIORESCU, CR. II 192.
/ Artist dramatic (şi, adesea, a b s o l .) artist = actor.
Umblau brambura prin Târgul Moşilor, căscând ochii la artişti.
PAS. L. I 59. Artist liric = cântăreţ (de operă şi operetă). /
Om iscusit, talentat. CADE.

2. (Rar) A d j . Unul din jucători făcea în public co-
lectă pentru banda artistă. ODOBESCU, I 469, cf. NEGRUZZI, I 77.

〔Pl. -tisti, -tiste.〕

- N. din fr. artiste idem.

ARTÍSTIC, -X adj. Care ţine de artă sau de artişti, al
artei, care arată artă iscusinţă, privitor la artă. Oricât aş tre-
ce cu repeziciune asupra fazelor artistice care s'au manifestat
la locuitorii României, tot n'aş izbuti... să spun... câte neseca-
te isvoare de plâzmuiri ale frumosului oferă〔poporul român〕.
ODOBESCU, II 239. 〔Ministerul Artelor supraveghează〕 activitatea
.....

de stimulare a creației artistice și literare. LEG. EC. PL. 126, cf. 128. „Critica la noi n'are o viață neatârnată, ea trăește pe lângă literatura artistică”. VITNER, CR. 8. „Critica, spunea Ghe-rea, trebuie să răspundă, după opinia noastră: de unde vine creația artistică”. id., ib. 14. Aceste premize generate trebuie să fie pen-
tru noi punctul de plecare pentru caracterizarea formei conștiinței omenesti - forma artistică, aceea care ne interesează. V. ROM. Dec. 1950, 183. / (Făcut) cu artă, măiestrie. Dacă [situațiile dintr'o comedie] sunt [adevărate], atunci de la autorul dramatic trebuie să cerem numai ca să ni le prezinte în mod artistic. MAIORESCU, CR. II 182. Firește este un dans artistic. CA. PETRESCU, T. II 118. / (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) Cu artă. O lucrare executată artistic.

- N. din fr. artistique idem.

ARTISTICÊȘTE adv. (Rar) în mod artistic; din punct de vedere artistic. Subiectul râvnit de mulți scriitori, dar realizat just ideologiceste și deci artisticeste numai de puțini. CONTEMPO-RANUL, S. II, 1949, nr. 159, 10/2. Materialul acesta prelucrat ar-tisticeste. ib. nr. 164, 5/4-5.

- Derivat dela artistic cu suf. -este.

ARTIȘUG s.n. = articus. Așa-i artișugul pe la noi. TODO-RAN, GL. [Pl. -guri.]

ARTITÛR,-OĂRE adj. Atotputernic, atoatefăcător. PĂSCULES-CU, L. P. 332. Maica Domnului mi-a trimis... Nouă zeci și nouă de sfinți artitori. id. ib. 139, cf. 140.

ARTI-URȚI s.m. v. hartiburie.

ARTIZAN s.m. (Franțuzism) Meșteșugar. Toți muncesc... ca și artizanul. I. GHICA, ap. CADE. [Pl. -zani.]

- N. din fr. artisan idem.

ARTIZANAT s.n. Ocupația artizanului, a meșteșugarului. În plin artizanat. I. FELEA, CUV. LIB. 25. I 1936, 7/3, cf. ST. ROLL, ib. 9. VI 1934, 9/3. [Pl. -ate.]

- N. din fr. artisanat idem.

ARTOFOR s.n. (învechit) l. S . n . Vas în care se păstrează anafora. COSTINESCU. Cf. c h i v o t .

2. S . m . Fabricant de astfel de vase. La artofor am dat pentru dres și l-am aurit (a. 1750). IORGA, S. D. XII 54.

[Pl. -foruri. / Și: (învechit) artoforiu, (în forma greacă) artoforion s. n. HEM. 1754.]

- Din n. grec. care poartă artosul.

ARTOFORION s. n. v. artofor.

ARTOFORIU s.n. v. artofor.

ARTORISÎ vb. IV. v. artorosi.

ARTOROSÎ vb. IV. I n t r a n s . = atârdisi. Nimeni să nu fie slobod a artorosi chiria prăvăliei unul altuia spre pagubă (a. 1775). DOC. ap. ȘIO.

[Prez. ind. artorosesc. / Și: artirosi (PONTBRIANT, CIHAC, II 524), artirisî (LM. TDRG.) artorisi, arturisi (POLIZU,

CIHAC, II 522), vb. IV.]

ARTORISIT'OR, -OARE adj. = atârdisitor. L. M. [

[Și: artirositor (PONTBRIANT), arturisor (L. M. POLI-ZU), artirisitor (LM.) adj.]

- Derivat dela artorisi cu suf. -tor.

ARTOS s.n. (Bis.) Pâine adusă la biserică spre binecuvântare; pâni în număr de cinci, ce în ajunul zilei sale onomastice duc cineva la biserică... să le binecuvinteze preotul și din care apoi împărtășește atât pe preoți cât și pe toți ai casei sale. LM. Cf. l i t i e , p r e s c u r ă . Din mâna popei, multă vreme n'a luat nici colac, nici prescură, nici artos. DELAVRANCEA, S. 191. Mergeam apoi la biserici cu ceata când se dădeau artoase la Antim, la Sf. Apostoli, la Mihai Vodă. CĂLINESCU, E. O. II 192. Rânced și dulceag miroase, a plăcinte și artoase. BANUȘ B. 30.

[Pl. -tosuri.]

- N. din n.-grec idem.

ARTOĂSA s.f. v. artos.

ARTRITĂ s.f. (Med.) Boală care se manifestă prin umflarea tuturor părților ce alcătuiesc o articulație, din cauza unei infecții microbiene sau lovituri. Cf. R e u m a t i s m c r o n i c . Artrita - jaretului este inflamația tuturor țesuturilor, ce formează încheetura și în special a membranei sinoviale. ENC. VET. 103. Artrita - deschisă este produsă de diferite lovituri, sau înțepături. ib. 19. Artrita - închisă este rezultatul loviturilor, alunecărilor și a diferitelor boale infecțioase... cum sunt: gurma,

febra tifoidă. ib.

- N. din fr. arthrite idem (lat. arthritiis grec.
din încheietură, articulație.)

ARTRITIC, -K adj. (Med.) Care ține de artrită, produs sau
cauzat de artrită. Dureri artritice. / (S u b s t a n t i v a t)
Bolnavă de artrită. Artriticul se plânge de dureri reflexe.

- N. din fr. arthritique idem.

ARTRITISM s.n. (Med.) Stare bolnăvicioasă, provocată de
încetinirea funcțiilor de nutriție care se manifestă uneori prin
tulburări în articulații. [Pl. -tisme.]

- N. din fr. arthritisme idem.

ARTROPÔD s.n. (Zool.) (Folosit mai ales la pl.) Incren-
gătură de animale nevertebrate, formate din inele articulate, cu
membre perechi simetrice și cu schelet făcut din chitină. Insecte-
le sunt artropode. / Animalul care face parte din clasa artro-
podelor. Cărăbușul este un tip specific de artropod. [Pl. -pode.]

- N. din fr. arthropode idem.

ARTROSPÔR s.m. (Bot.) Organ de rezistență, care se for-
mează în anumite condiții de viață la unele bacterii. ENC. AGR.
321. [Pl. -spori.]

- N. din fr. arthrospore idem.

ARTUN adv., s.m. v. hartun 1-2.

ARTURISÎ vb. IV. v. atârdisi.

ARTŪT, -Ă adj. (Transilv., rar) isteț, sfătos. Ion așa de artut fi, că se prinde cu popa. VICIU, GL.

- Sensul originar pare a fi „sprinten, ager”; în acest caz am avea aceeași trecere de la sensul material la cel moral, ca și în germ. g e l e n k i g („articulé” „qui a les articulations mobiles” „flexible” „agile”) și l-am putea deriva din lat. artutus „gelenkig” (din artus „Gelenk”, ca nasutus din nasus etc,) Cf. o dezvoltare analogă de sens la cuvântul g h i b a c i u

ARTUȚI vb. IV. (Regional) A ademeni pentru a prinde într'un colț. Artuțesc vita și o prind. VIRCOL, M. 85. [Prez. ind. artuțesc.]

ARULI vb. IV. (Regional) A trăda. C. V. 1949, nr. 13, 35. [Prez. ind. arulesc.]

- N. din magh. árulni a vinde

ARUMĂ s.f. (Bot.) = rodul pământului PANTU PL². O plantă, Barba lui Aron, piciorul-vițelului, arum. Cf. COSTINESCU, BARONZI, L. I 128.

ARUMĂN, -Ă adj. s.m. și f. v. aromân.

ARUMĂNCĂ adj., s.f. v. aromân.

ARUMEALĂ s.f. v. aromeală.

ARUMITOR adj., adv. v. aromitor.

ARUMITÓRIU adj., adv. v. arumitor.

ARŪNC s.n. (Transilv., învechit) Impozit, dajdie, bir, dare directă și personală (extraordinară). Arunc = aruncătură de bani. BARCIANU, Când nu se ajunge pentru oi, mai plătim bani, ș'atuncia facem aruncurile. GR. S. (Jina) [Pl. -aruncuri.]

- Format dela arunca.

ARUNCA vb. I. T r a n s . (Obiectul drept e un nume abstract sau o propoziție completivă) 1. A îndepărta dela sine o vină, un sentiment, o răspundere. Grigorie-Vodă..., nevrând mai mult adunarea cu Vezirul - poate fi că socotisă să nu arunce asupra lor pierzarea acei oști împărătești, după preputitoarea și neodihnita fire(a) turcească - ... au trecut în Țara Leșască. N. COSTIN, LET. II 4/28. S'au dat Tătarii înapoi, unii într'o parte, alții într'altă parte, aruncând toată vina asupra lui Țaun Mârzea. id. ib. 53/29. Vezirul atunci, aruncând vina lui Lascarachi..., l-au băgat în temniță. id. ib. 20/14. Propaganda imperialistă în-țearcă... să arunce... [Țărilor democratice] vina pentru scindarea în două a Europei. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 8. / A pune sau a da vina pe cineva. Nevrând Leșii să întărete pre Bogdan-Vodă..., au aruncat asupra fetii, cum [că] nu va [= vrea] fata. URECHE, LET. I 146/34. E x p r . A arunca moartea în Țigani = a da vina, pentru o greșală a sa, asupra unui inferior. / A-i face cuiva imputări (nedrepte) Au început a plânge și a-i arunca că de ce au stat atâta prin lume. SBIERA, P. 237. [Căpitanul] fi aruncă [plutonierului] în obraz cu severitate: „Nu trebuia să te însori”. BRĂESCU, V. 13.

2. (Despre biruri, dări, impozite etc.) A pune asupra (sau în spinarea) cuiva ceva neașteptat sau nelegal. Cf. a r u n c o

Cu amestecătura ce vrea să curgă, să poată afla mijloacele lesnicioase a arunca pe țară biruri mai multe. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1770. Burghezia... română... căut(a) să arunce toate greutatele... pe spinarea maselor. AL. MOGHIOROȘ, EPIS. 6. A impune ceva cuiva, a-l sili la ceva. Domnii [i] meale s'au jeluț cest om..., zicându... că li-au fostu aruncat să facă un car cu patru boi. DOG. (a. 1681) ap. HEM. 1770.

3. (În superstiții pop.) A îndrepta asupra cuiva (o vraje sau un farmec). Dacă cineva cade într'o boală grea, așa că nici decum nu-i vine a lucra, ci tot una [= într'una] stă supărat, sau îi vine dor numai de ducă..., se crede că atare vrăjitoare, sau vreun dușman oarecare(le) i-a aruncat niște farmece în cale. MARIAN ap. HEM. 1778. Vreun dușman i-a aruncat niște farmece în cale. CANDREA, F. 176. Suratele mele ș'aseară s'au socotit, ș'aseară s'au vorbit, D'oi, mamă, 'ntr'un corn de șură, Să mi-arunce fapt și ură. IARNIK-BĂRSEANU, D. 186. Suratele mele ș'asară să sfătuiră ... Să mi-arunce făcătura; Într'un unghet de gard Să mi-arunce mie fapt. MĂNDRESCU, L. P. 82. O mierlă aruncă, spre mine Din tufe, chemarea-i frivolă. CAZIMIR, L. V. 16.

4. (Învechit) A revărsa asupra cuiva un sentiment răuvoitor. Acestuia aruncă pizmă Tulie, de-l taie. MOXA, 356/32. Foca aruncă urgie pre Țimischi, pentru-că-l vădise oarecine cu niște cuvinte reale, deci-l goni de la dins. id. 394/9. Se îndemna, de mânie, să-și arunce scârbă și urgie pe dînșii. AXINTIE URICARUL, LET. II 151/12. [i] măscăriți și le aruncați năpăști, că vă umblă cu familiile (a. 1649) DOG. ap. HEM. 1769. Care cot este făcut de pre măsura cotului muntenesc, și nu aruncă năpaste [= și nu poate da prilej de învinuire că n'ar avea măsura legală]. URICARIUL, II 71. / A îndrepta spre cineva un sentiment de nădejde, îngrijorare, teamă etc. Toată grija voastră aruncați spre el. COD.

VOR. 163. Aşa amu cu tot sufletul ruga-se şi toată nădejdea spre a lu Dumnezeu maică aruncă. MSS. (secol. XVI?: a arunca nădejdea spre sau întru ceva este: a avea o speranţă întemeiată, tare, neclintită). HEM. 1773.

II. (Complementul este un nume concret). 1. A îndepărta (de la sine) ceva rău (un lucru pe care îl socotim netrebnic, nefolositor, care e vechiu, deci fără valoare, e stricăcios sau primejdios, de care ne e groază, teamă, silă, scârbă etc.); a lepăda, a (a)zvărli, a se scăpa de ceva, a risipi. Nu daţi sfintele câinilor, nici aruncaţi mărgăritarele voastre înaintea porcilor. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Carnea... au găsit-o împutită şi au fost silit să o arunce. DRĂGHICI, R. 84/7. Strălucitele veşminte le aruncă el, de groază. ALEXANDRESCU, M. 22. Pomul care nu face roadă se taie şi în foc se aruncă. CREANGĂ, P. 118. I se răspunsese, că va fi aruncat pe uşă afară, cu sergentul. CĂLINESCU, E. O. 308. Frunzăriise o gazetă şi o aruncase. SADOVEANU, N. F. 5. O aruncă jos cutremurat de frică. DUMITRIU, B. F. 42. Calul, când cunoaşte că prost călăreţ îl mână, frâul jos îl aruncă numai decât din gură şi pe călăreţ jos îl trânteste. ZANNE, P. I 347. Frunză verde, lemn înalt, De când badea mi-a plecat, Furca'n pod am aruncat. DOINE, 142. Cu cheile s'or jucat Mulţi pruncuţi nepricepuţi. Nu ştiu: în foc le-au ţipat, O'n apă le-au aruncat? (Transilv.) POP. ap. HEM. 1766. / A izgoni. Peste 100.000 de muncitori au fost aruncaţi în stradă [între 1900-1903 în Rusia ţaristă] I.P.C. (b) 40.

2. A fixa, a plasa. Păscarii franceji, aruncându-şi mrejele, prind mulţime [de peşti] de aceia. DRĂGHICI, R. 24/16. Eu aici nici nu arunc undiţa. SADOVEANU, N. F. 54. A arunca ancora. / A împrăştia, a presăra. Sămănând cineva grâu în Octombrie ... nu, poate ... să nu arunce patru dimerlii [de] sămânţă în pământ.

I. IONESCU, C. 20/20, cf. CORESI, ap. CGR. I 18/5. Sămănătorul tre-
bue... si pe trifoiu să-l arunce în două rânduri, mergând cu arun-
catul si întorcându-se tot pe un loc. I. IONESCU, ap. HEM. 1776.
Cu mâna plină Arunc semințe de lumină. BENIUC, V. 150. Un mare
seamator aruncă pumnale. id. ib. 99. E x p r . A arunca sorti =
 a trage la sorti. Împărțiră veșmintele mele loru-și și pre tamba-
riul meu aruncară sorti. CORESI, ap. GCR. I 21/38, cf. DOSOFTEIU,
 V. S. 122². Au aruncat sorti, care din ei să rămână mai întâi aca-
să. SBIERA, P. 81. A arunca bobii = a da cu bobii. Unii aleargă pe
la babele vrăjitoare, ca acestea să le caute în cărți și în palmă
[și] să le arunce bobii. MARIAN, SE. I 60.

3. A da afară din sine. Uncropul herbea, aruncând unde.
 DOSOFTEIU, V. S. 142. Întru acele zile aruncase marea mulțime de
pești la uscat. DRĂGHICI, R. 58/8. O văzură venind... cu o falcă
în cer și una în pământ și aruncând văpaie din gura ei, ca dintr'un
cuptor. ISPIRESCU, L. 25. Armăsarii aruncă largi nechezuri. ALEC-
 SANDRI, P. III 217. (Rar) A da (din sine), a produce (rod), a rodi.
Pământurile cele foarte bogate aruncă până la 14 merțe de sămânță
de mac, dintr'o falce. I. IONESCU, C. 151/23. Fânațul său aruncă
într'un an mai mult trifoiu decât alte plante. Id. D. 200.

4. A proiecta, a răspândi, a da (umbră, lumină etc.) Nu
putea fi să fie umbra dreaptă, de va fi strâmb lemnul ce aruncă
umbra. N. COSTIN, ap. GCR. II 14/15. Nu se vedea decât chipul ~~nu~~
strălucit... aruncând o dungă de lumină pe luciul apei. EMINESCU,
 N. 17, cf. 52. Un plop cu prăfuite zale Mi-aruncă umbra-i moartă'n
cale. CAZIMIR, P. 16. Diamantul mare... arunca unghiuri de lumini
și fulgere. DUMITRIU, B. F. 95. Ochii... aruncau scântei. RETEGANUL
 P. IV. 3. E x p r . (Rar, neobișnuit) A arunca cărunteată = a în-
 cepe să ai peri albi. HEM. 1773. Am intrat fără de musteață, S'acum
arunc cărunteată; Am intrat puiu de Român, S'am agiuns moșneag bă-

trân. ALECSANDRI, P. P. 252. / A(-și) arunca ochii (o ochire, privire, căutătură) la (pe, prin, spre, peste, etc.) = a privi repede, în treacăt la... Aruncă o căutătură, omule, oricare ești. BELDIMAN, O. 28/7. Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului acestei nații. BĂLGESCU, M. V. 5. Aruncă o privire părintească spre noi și zise... CREANGĂ, A. 75. Când își aruncă ochii spre poartă, ce să vadă? id. P. 68. Măcar din deal, așa ca'n zbor, S'arunce ochii'n jos spre văi, spre sat, spre casa lor. COȘBUC, F. 77. Toamă când era să iasă, își mai aruncă ochii odată prin grajd și, zărind într'un colț un cal răpciugos... se duse la dânsul. ISPIRESCU, L. 3. Aruncă o privire spre ferestă. CAZIMIR, P. 105. El mi-a aruncat o privire dintr'o parte. SADOVEANU, N. F. 62. În treacăt am aruncat o căutătură spre locul unde prinsesem racii. id. ib. 96. Moș Ibaș... a aruncat o privire pripită în juru-i. id. ib. 116. Din privirea ce-mi aruncase acesta, înțelesesem că vrea să-mi comunice o veste. id. ib. 148. Să aruncăm o privire asupra trecutului. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 14. Mă duceam la plug pe coastă; Aducea dragu-o nevastă; Arunc ochii după ea, Boii îmi rup cerceea; Eu arunc ochii pe dânsa, Boii'mi rup de la plug bârsa. DOINE, 224. Unde-or fi oameni mai mulți, La mine să nu te uiți; Unde sânt mai puțintei, S'arunci ochii pîntre ei, Să te uiți în ochii mei. POP., ap. HEM. 1772.

III. A deplasa printr'o mișcare violentă ceva dela locul său; a asvârli; (dial.) a țipa. Va aduna toți... făcătorii fără de lege și arunca-i-va în cuptoriul de foc. CORESI, ap. GCR. I 17/31. Luă apa cu mâna din căldare și aruncă în obrazul celui împărat. CUV. D. BĂTR. II 150. Nu-i putea îngropa și-i arunca prin scropi de-i năruia... NECULCE, LET. II 231/30. După ce l-au dizbrăcat, Pe ferastă afară l-au aruncat (a. 1777) MSS. ap. GCR. II 117/24. Puse să-i facă un buzdugan de fier, îl aruncă în sus, de despică

bolta ceriului. EMINESCU, N. 4. Capra și cu iedul au luat o căpi-
tă de fân și-au aruncat-o peste dînsul în groapă. CREANGĂ, P. 33.
Acum e timpul când [smeul] are să vină la prînz, și are obiceiul
de aruncă buzduganul caile de un conac și lovește în ușă, în masă
și se pune în cuiu. ISPIRESCU, L. 85. Grunțoasele-mi cuvinte
[sunt] Arme de omor cu care arunci în cei ce ni s-au pus de-a
curmezișul. BENIUC, V. 152. A umplut iar cupa... aruncându-și-o
în fundul gătlejului. SADOVEANU, N. F. 16. Umplea el paharele și
dădea tuturor pilda cum să le arunce pe gât. PAS, L. I 73. După
cal că-mi alerga, Dreapta'n coamă că-i punea și cu stînga mi-l
zvârlea, Peste zid că-l arunca. TEODORESCU, P. P. 608. / A face
să dispară un obiect, zvârlindu-l într'un loc mai ferit, unde nu
se vede lesne. El băgă de seamă că muierea aruncase ceva sub pat.
ISPIRESCU, L. 368. / A arunca foc = a bombarda. Tunurile arun-
cau foc peste liniile inamice. / A b s o l . Parc'arunci în
Olt. se zice..., de pildă, când într'o clădire intră mult material,
sau când lucrezi la ceva fără spor. ZANNE, P. VI 242. / (Constru-
it cu dativ) A da cuiiva un obiect, azvârlindu-i-l. Le aruncă o
pungă de bani. C. NEGRUZZI, I 32. Din balcon i-aruncă-o roză.
EMINESCU, P. 252. Harap-Alb, dacă vedea reaua, i-aruncă pielea cea
de urs și apoi fuge cât ce poate. CREANGĂ, P. 215. / F i g .
A împinge pe cineva (în spre...) Ele exprimă cu desăvârșire tot ce
a voit poetul să exprime, adică gelozia lui Levante și starea în
care îl aruncase. MACEDONSKI, O. IV 67. În luptă ne-aruncă A țării
poruncă. TOMA, C. V. 367. Regimul burghezo-moșieresc aruncase mun-
citorimea în brațele mizeriei. / A arunca pe cineva la închisoa-
re = a-l băga (mai adesea samavolnicește) în temniță. Unde i-au
aruncat, zi, nu știi? DUMITRIU, B. F. 107. Trecutele regimuri a-
runcaseră la închisoare pe cei mai buni fii ai clasei muncitoare.
A arunca pradă pe cineva (mizeriei foamei etc.) = a-l lipsi de ce-

le necesare traiului. / (Despre bani) A risipi, a cheltui fără socoteală. Aruncă banii (pe fereastră, în vânt, în baltă). ZANNE, P. V 72. / (Despre retori, oratori) A arunca vorbe = a vorbi umflat și lipsit de conținut. Toți aceia care vorbe mai aruncă, Numai banul îl vânează. EMINESCU, P. 248. E x p r . A arunca o vorbă (într'o conversație cu cineva) a sonda terenul, a încerca să vezi dacă s'ar prinde ceea ce ai vrea să spui. Aruncase o vorbă unul dintre țărani. PAS, L. I 10. A-i arunca cuiva sare (sau praf) în ochi. ZANNE, P. IV 109 = a cerca să-l orbști, a-l face să nu vadă starea adevărată a lucrurilor. A-și arunca (ca buhaiul) țărână după (sau în) cap (sau pe spinare) = a se păgubi prin acțiuni ne-
cugetate, săvârșite într'un acces de mânie. Cf. GCR. I 64/24; CREANGĂ, P. 226; ZANNE, P. 431. A-i arunca cuiva pe cineva în spinare = a căuta să te descotorosești de cineva, silind pe altul să-l primească la sine, cam fără voia lui. De te prind cu fată-mare, Ți-o arunc în spinare, Iar de nu, când se mărită, Ți lasă inima friptă. TEODORESCU, P. P. 315; cf. MARIAN, I. 131.

2. I n t r a n s . (Construit cu prep. c u pentru a arăta obiectul cu care se aruncă) A da în cineva (în ceva) cu ceva. Noroadele... aruncă cu pietri și cu lemne după dînsul. NECULCE, ap. TDRG. De-odată, aruncând voinicește cu toporul, l-au lovit în cap. DRĂGHICI, R. 65/25. Aruncau cu uncrop pe la țîținele ușei. CREANGĂ, P. 256. E x p r . Cătași arunca cu securea (sau cu un topor sau cu bățul, cu praștia, cu o piatră, cu o sburătură etc.) = la o mică depărtare. ZANNE, P. V 591. Au vândut o prisacă cu pomi și penpre-giur prisecei loc în toate părțile cât va putea arunca un om cu un topor (a. 1619) DOC. ap. HEM. 1766. / (Invechit, la măsurătoare de locuri) A arunca cu funia = a măsura. A noastră dreaptă ocină. precum s'au aruncat cu funia din hotarul Bereștilor. URICARIUL, XII 299.

3. T r a n s . (Construit cu prep. c u sau d i n pentru a arăta organul de care se servește subiectul pentru a arunca.) (Rar) A izbi în (ceva sau în cineva). Fata a făcut mâncare, a mâncat, și mâțului abi la urmă i-a dat ceva; până atunci l-a tot aruncat cu piciorul. ȘEZ. I 185. Stați feciori și vă uitați La poale din șase lați, Cum le-aruncă din călcâie [fetele, când joacă]. DOINE, 292. / A b s o l . A azvârli. Copilul acesta aruncă cu mâna stângă, e stângaciu. / I n t r a n s . (Despre cap sau mâni) A clătina printr'o mișcare nervoasă, a face o mișcare reflexă. Arunc din cap = o clătănare nervoasă a capului. (HEM. 1772). ... Era om mare, mai înalt decât toți oamenii, era ... oacheș și cam arunca câte-odată din cap fluturând. NECULCE, LET. II 348/20. / A bănăni. A arunca cu mâinile. TDRG. / (Despre animale) A zvârli cu piciorul. Muscăm și aruncăm ca măgariul. MĂRGĂRITARE (a. 1691, ap. TDRG. Calul acesta e cu nărav: aruncă din picioare (sau cu piciorul). / (Despre ochi) A privi repede pe furiș și cu intenție de a cocheta. Când aruncă din ochisor, Arde sufletu-mi de dor. BIBICESCU, P. P. 364.

4. A izbi de ceva, a trânti (de pământ). Derep [t]-ce cenuse... mâncaiu și beare [a] me [a] ca plângere mestecaiu de fața mâniei tale și de urgia ta, că ridicasi [mine și] aruncasi-me PSAL. SCH. 327. De obicei complinit prin d e (sau l a) p â m â n t . Aruncă de pământ o oală. ȘEZ. I 271. Vântul aruncă și pe cei mai mari copaci jos la pământ. ZANNE, I 89.

5. (Când e vorba de trimiterea în spațiu, cu repeziciune, a unui proiectil dintr'o armă) A slobozi, a trage, a da drumul. Au aruncat o sută și optzeci de cumbarale. NECULCE, LET. II 429/17. O negură de Bazvangii, ca niște hiare turbate, venia răcnind și aruncând focuri. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1767. Au căzut la pământ, fără să apuce a mai arunca și altă săgeată. DRĂGHICI, R. 168.

Oliolio, ciocoiu bogate! Iei de-ai trece, din păcate, Să-ți arunc doi glonți în spate. ALECSANDRI, P. 58. Câteva zile neîncetat au aruncat tunuri asupra-i. ZILOT, CRON., ap. HEM. 1767. / F i g . (fam.) A da drumul. Fă-mă, mamă, val de teiu și m'aruncă'ntre femei ZANNE, P. II 146.

6. A pune în grabă (mai ales pe umeri, în sau pe spate) o haină, un țol etc. Mama Tinca își aruncă scurteica pe umere. CONTEMPORANUL, V, II 145. Aruncă ceva pe tine și aleargă de-l chiamă îndărăt. A luat foc lampa: aruncă un țol peste ea. / (Rar, neobișnuit, spre a reda un joc de cuvinte, tradus în mod stângaciu din germ.) A prinde sau a coase în grabă de ceva. [Croitorul] i-au dat [lui Til Buh-Oglindă] o haină, să-i isprăvească mânecile, și i-au zis: „Aruncă mânecile la haina aceasta, apoi te poți culca!”... Til au luat haina și... au zvârlit mânecile. BARAC, T. 67/21. A arunca literele = a scrie în grabă, neîngrijit, a pune (literele, la scris) în altă parte de cât unde trebuie. Manuscrisele românești vechi (scrise cu chirilice) și mai ales iscăliturile din ele sânt adesea foarte greu de citit, fiindcă oamenii nu scriau toate literele la rând, ci pe unele le aruncau de-asupra rândului.

IV. R e f l . A se repezi, a se precipita, a se (a)zvârli, a-și da drumul. În toate părțile, ca un vultur, Se repezea și se-arunca. PANN, ap. HEM. 1766. / De obicei obiectul, persoana, locul construit cu prep. (în , la , pe , spre , după , asupra , înaintea .) Striga Căzaci: ... ori să mergem ori să ne aruncăm în șanțuri, duple obiceiul nostru. M. COSTIN, ap. HEM. 1767. O jupâneasă cu cinci copii s'auaruncat înaintea rădvanului meu. C. NEGRUZZI, I 147. Dan s'aruncă la gâtul lui, plângând ca un fiu ce n'are să mai vadă pe tatăl său. EMINESCU, N. 56. Ea se arunca pe treptele de piatră ale unei bolte

în zid. id. ib. 4. S'aruncă furtunatic spre rob atunci sultanul.
 COȘBUC, B. 15. De la poartă s'aruncă în gâtul bărbaților și neap
a-i lua cu vorba și a-i desmierda. CREANGĂ, P. 14. Cu o mișcare
pernită, Elvira se aruncă iar și se strânse lângă maică-sa. DUMI-
 TRIU, B. F. 77. Lasă-mă, bade, de mână, Se m'arunc în cea grădină.
 RETEGANUL, TR. 118. De mijloc o apuca, La sânu-i o rădica și la
fugă s'arunca, și din fugă-o desmierda. ALECSANDRI, P. P. 150.
Turcii... După Chira s'aruncau [în Dunăre] și cu toții se'necau.
 IARNIK-BÂRSEANU, D. 496. Paloșele toți scotea și la popa s'arunca,
Cum s'arunc lupii la miea. id. ib. 493. Ca să scapi de fun, de mul-
te ori te-arunci în foc. ZANNE, P. I 184. / F i g . S'a arun-
cat în brațele ispitei. / A se arunca pe cal: a sări iute pe
 cal, a încăleca repede, dintr'o săritură. S'aruncă pe roibi și
se'ntrece la fugă cu Hebru. COȘBUC, AE. 18. El pe murg s'a aruncat.
 ȘEZ. I 9. / A porni impetuos, în galop, la aruncate. Aruncându-se,
în zece copce ajunse ținta, nobilul dobitoc! C. NEGRUZZI, I 42. /
Un călușor... Care cure iepurește și s'aruncă ogărește. POP., ap.
 HEM. 1768. A se avânta. A fost odată, ca nici odată..., de când se
potcovea puricele la un picior cu nouăzeci-și nouă de oca de fier
și s'arunca în slava cerului... ISPIRESCU, L. 1. / Țipă-te,
d'aruncă-te, De la maica fură-te, Da te fură și-mi dă gură! DOINE,
 183. A se precipita (în sau la joc), a se avânta impetuos. Aruncă-
te [la joc], moș bătrân, Că la iarnă ți-om da fân, Că de nu ti
[i] arunca, Nici paie nu-i căpăta. RETEGANUL, CH. 14. / F i g
 (După fr. sau germ) A se consacra, a se dedica în întregime. [Emi-
nescu părăsi] și această trupă, pentru a se arunca cu cea mai ma-
re încordare în studii felurite la Viena. MAIORESCU, CR. II 294.
 / A b s o l . A se avânta, sau a se năpusti (asupra cuiva, peste
cineva sau ceva), a se repezi la asalt, a năvăli, a da năvală.
Munții noștri au fost adesea scump azil de libertate, și din vâr-

ful lor Români, torent iute furios, S'aruncau. ALEXANDRESCU, M. 21
Spânul se aruncase cu pieptul asupra ei. SADOBEANU, N. F. 102.
Stați, feciori, să ne-aruncăm, și tot Clujul să-l luăm! RETEGANUL,
 TR. 59. Într'o vale-adâncă Toate coțofanele s'aruncă. (Lingurile
 și strachina.) GOROVEI, C. 203. (Despre cursuri de apă) A se vărsa.
Simți: orice val ce'naripat s'aruncă Ți-e bici în sânge, ți-e hârț
 năvalnică poruncă. TOMA, C. V. 226. Dunărea se aruncă în Marea -
 Neagră prin trei brațe.

2. A se apuca cu impetuozitate de făcut un lucru, a se
 așterne cu tot dinadinsul pe un lucru. Cumpără... două lătunoaie
 groase... și se aruncă de-și face el singur o drăguță de raclă,
 să poată șede și împăratul într'însa. CREANGĂ, P. 321. /
 U n i p e r s . (Despre boale) A veni, a se așeza pe neașteptate
 (peste ceva sau cineva). Trebue să se împlinescă cele nouă zile
 menite pentru descântare, căci neîmplinindu-se, albața iarăși se
 aruncă pe ochi. MARIAN, ap. HEM. 1772. Vinerea... femeile se abțin
 de la multe lucruri...; căci cred că, lucrând..., li s'arată, ade-
 că femeia care lucră pățește ceva: o cuprinde vreo boală, fi coa-
 ce vr'un deget, i s'aruncă a-buba. HEM. 1555. / A se duce pe o
 cale aleasă. S'a aruncat cu pasiune în lupta pentru progres și pa-
 ce.

3. A așeza, a depune, a vârfi. Pomul care nu face roadă
 se taie și'n foc se aruncă. CREANGĂ, P. 118. E x p r . A se a-
 runca în (sau de) partea cuiva = a) a semăna cu cineva din aceeași
 familie. Îmi pare rău că n'am luat măcar spânul cel de-al doilea
 cu mine. Dacă s'a aruncat în partea mâne-sa, ce-i vinovat el ?
 CREANGĂ, P. 201. Ile se aruncase toată mamă-sa și l-a însurat
 Gheorghe de tânăr cu-o fată din sat. ISTRATI, GR. 9. S'aruncă'n
 partea moșu-său. ZANNE, P. IV 462.

[Prez. ind. arunc.]

- Din lat. averruncare. Lexiconul de Buda. (Averunco a devenit în mod regulat: aurunco, și apoi: arunco). Avem deci un termen din sfera cultului religios păgân, cu sensul originar: a îndepărta (de la cineva) un rău, a cărui dezvoltare semantică se poate reda mai bine prin cuvintele germane: (etwas Böses) abwenden - von sich entfernen - von sich werfen (abwerfen, wegwerfen, auswerfen) - werfen.

ARUNCĂRE s.f. 1. Acțiunea de a arunca. Nici pietre, nici praștii, într'aceea nu se odihnesc, și nici alte aruncări. COȘBUC, AE. 40. / (Despre corăbii) Lansare. / (În superstiții.) Farmec, sau boala pricinuită de farmec. Să mă limpezesc De toată ura, de toată făcarea, De toată aruncarea. MARIAN, I. 15.

2. (Învechit) Imputare, muștrare. N'au aflat vr'o sprijineală la ostași, pentru că i-au răspuns cu aruncare, că el și-au călcat jurământul. ȘINCAI, HR. III 7/14. Să nu li se facă aruncare, că numai degiaba s'au născut. MARIAN, NU. 2.

3. (Învechit) Impunere de impozite. Cf. a r u n c o . Cu fel de fel de slujbe, dări, aruncări și întrarmări i-ar fi asuprit. ȘINCAI, HR. II 17/11. S'au legiuit... aruncarea dărilor. I. IONESCU, D. 99.

4. (Sport) Probă athletică, constând în aruncarea discului, suliței, etc. Probele atletice oficiale pentru seniori sunt următoarele: ... Aruncări: greutate, disc, suliță și ciocan. COD. ATL. 3, cf. 25, 27. Aruncare prin întoarcerea corpului peste bară cu spatele spre aparat. TERM. GIMN. 39. Aruncarea greutății se execută dintr'un cerc cu diametrul de 2,135 m. SP. POP. 1950, nr. 1750. În toate probele de aruncări fiecare concurent va avea dreptul la trei încercări. ib.

- Abstract verbal al lui arunca.

ARUNCĂȚ s.n. l. = a r u n c a r e (l.). Sămănătorul trebuie... și pe trifoiu să-l arunce în două rânduri, mergând cu aruncatul și întorcându-se tot pe un loc. I. IONESCU, ap. HEM. 1776. / L o c . a d v . (Construit cu prep. d e , l a , p e) De aruncat = de lepădat, ce poate sau cată a fi aruncat, a fi lepădat. DDRF. De-a aruncatele sau de-a aruncatul = joc de copii, când a r u n c ă cu pietre, căutând să se întreacă unul pe altul în zvârlirea mai departe, mai sus, mai exactă etc. / (Rar) Pe aruncate = pe azvârlite, fără șir, fără rândueală. N'am așezat lucrurile, ci le-am pus pe aruncate. HEM. 1776-1777. / (Despre cai de călărie) La aruncate = în sărite, în galop. La Bobotează flăcăii vin călări la biserică și se iau la întrecere, pornind la aruncate.

2. (In superstiții) Boala pricinuită din aruncarea unui farmec, unor vrăji (asupra cuiva). Să mă limpezesc De toată ura... De tot datul, De tot faptul, De tot aruncatul. MARIAN, I. 15.

[Pl. -cate.]

- Abstract verbal al lui arunca.

ARUNCĂȚ, -X adj. Care a fost aruncat, pus depus. Căpitanpașa, întru care își avea aruncată toată nădejdea sa. ZILOT, ap. TDRG., cf. CGR. I 18/5. Stărvurile'n câmpuri zăcând aruncate. DOSOFTEIU, PS. 55. Niște scânduri aruncate de valuri. DRĂGHICI, R. 34/29. Zbor topoarele-aruncate. ALECSANDRI, P. II 16. Ce să vadă?... Fărmături, blide aruncate în toate părțile..., ticăloșie mare! CREANGĂ, P. 11. Iată și inelele dăruite de Eleonora Elviritei și lui Mișu... și aruncate de ei... Copiii... jurau că nu

le-au aruncat... DUMITRIU, B. F. 94. Vălurile sunt aruncate de o parte. GHEORGHIU-DEJ, R. P. 9. / F i g . Ca un gând... aruncat în depărtare. EMINESCU, P. 67. / Zvârlit jos (fiind stricat). Măi bădită blăstămate, Nu-mi da mere aruncate. RETEGANUL, TR. 99. E x p r . Aruncat cu sorții = tras la sorți. Fu sv /â /ntul Ioan aruncatu cu sorții. DOȘOFTEIU, V. S. 122₂.

- Abstract verbal al lui arunca.

ARUNCĂTOR, -OARE adj., s.m. și n. I. A d j . Care aruncă. Fortă aruncătoare. COSTINESCU.

II. S u b s t . l. S . m . Persoană care aruncă ceva. Cf. ț i n t a ș . Aruncător = proiector. ANON. CAR. Aruncător de vorbe = flecar. PONTBRIANT. El se stia bun aruncător. ISPIRESCU, ap. CADE. (Sport). Un aruncător de suliță trebuie să aibe viteză, și forță și elasticitate. SP. POP. 1950, nr. 1750.

2. S . n . Instrument de aruncat, proiector; (s p e c . dispozitiv în cutia închizătorului unei arme de foc, care servește să arunce în lături tuburile cartușelor trase. CADE. Aruncător Brandt = gură de foc neghintuită care aruncă cu viteză mică bombe explosive, sub unghiuri de tragere de peste 45°. LEX. TEHN. / Aruncător de flăcări = armă care servește la aruncarea unui lichid inflamabil în stare arzândă, asupra obiectivelor inamice apropiate. id. ib. Pământul fusese mușcat de schijă, ars cu aruncătoarele de flăcări, CAMILAR, N. I 303. Un obraz îi era plin de sbârcituri negre, pesemne ars pe front cu aruncătoarele de flăcări. id. ib. II 143. / (Silv.) Aparat întrebuințat la distrugerea unora dintre insectele vătămătoare. LEX. TEHN. / (Învechit) Aruncător de apă = havuz. Ne aruncarăm ochii la un aruncător de apă, plin de cei mai frumoși păstrăvi. ALEXANDRESCU, M. XXI.

[Și: (învechit și pop.) aruncătoriu.]

- Derivat dela arunca cu suf. -(ă)tor.

ARUNCĂTURĂ s.f. I. 1. A b s t r a c t . = aruncare.
Aruncătură = iactus. ANON. CAR. [Colza] se samănă din aruncătură,
8 ocă într'o falce. I. IONESCU, C. 85/18. Depărtarea până la care
 ajunge cineva cu o piatră, cu un băț, până unde ajunge săgeata a-
 runcată de un arc, distanța parcursă de un lucru aruncat. Lățimea
ei... cât o aruncătură de piatră. MINEIUL (1776), 28 2/1. Și mer-
gând, au șezut în preajma lui, de departe ca o aruncătură de arc.
 BIBLIA (a. 1819), ap. TDRG. Iepurele era la o aruncătură de băț.
Aruncătură de ochi = coup d'oeil, aperçu. PONTBRIANT. De la prime-
le aruncături de ochi..., tinerii înțelesese, că în această nouă
întâlnire era să se hotărască soarta lor. N. XENOPOL, ap. TDRG. /
 (Impropriu) O aruncătură a genelor frumoase. I. VĂCĂRESCU, P. 535/9
 / Țișnitură, azvârlirea apei în sus cu putere. COSTINESCU. Privesc
împrejurul meu... aruncătura apii cea cu mare reperiune. BELDIMAN,
 N. P. II 42/1. Săritură, avânt. Șanțurile sărite dintr'o aruncātu-
ră. DELAVRANCEA, ap. TDRG. / La aruncătură = în galop. Ia calul
la aruncătură, că ne-apucă zorile în sat.

2. (învechit) Partea proporțională revenea fiecărui con-
 tribuabil dintr'un impozit forțat, aruncat peste cele legale. Cf.
 LM. Arunc, impozit extraordinar, nelegal). Scutind... noi pre nu-
miții... de toate dările și aruncăturile... ȘINCAI, HR. II 133/11.
Noi plătim biruri grele, adausuri, aruncături, împrumuturi. SBIERA,
 F. S. 136.

3. (Transilv.) imputare. Da unde-i...? îl întrebă ea,...
supărându-se iarăși foarte, făcându-i aruncături că el vrea s'o
înșele... SBIERA, 63.

II. C o n c r e t . 1. (Transilv.; la pl.) Aruncături =
 lemne uscate (de aruncat în cuptor). Com. CORBU.

2. (Pat. pop.) Aruncăturile, adecă bubele rele. MARIAN, NA. 84. / Aruncătură = Ausschlag. / (Superstiții pop.) Lucru vrăjit aruncat de dușmani în calea cuiva. Cf. a r u n c ă . Un dușman oarecare i-a aruncat [bolnavului] niște farmece în cale, și el de aceea s'a bolnăvit așa de rău, pentru că a călcat în aruncăturile aceste. MARIAN, ap. HEM. 1778. Să mă limpezesc De toată ura, De toată făcătura, De toată aruncătura. id. I. 15. Aceste mijloace întrebuintate de vrăjitoare și fermecătoare, le numește poporul... aruncătură. CANDREA, F. 175.

3. (Paleogr.) Slovele care, în scrierea chirilică „se aruncau” de-asupra (sau mai rar, dedesubtul) rândului (mai ales în iscălituri) „ceea ce, în paleografie, se numește literae columnatae”. HEM. 1777. Mai adăoga câte-un „ucu” scurt, pe ici pe colea, sau câte o aruncătură două pe deasupra, ca să fie slova mai ciocoască. I. GHIGA, ap. HEM. 1777.

[Pl. -turi (învechit) -ture.]

- Derivat dela arunca cu suf. -ătură.

ARUNCĂTURI¹ vb. IV. R e f l . (Transilv.; despre lemne) A începe să se strice, să putrezească. Com. CORBU. [Prez. ind. aruncătuiesc.]

- Derivat dela aruncături, (pl. lui aruncătură).

ARUNCĂTURIRE s.f. Acțiunea de aruncături, stricare, putrezire. [Pl. -turiri.]

- Abstract verbal al lui aruncături.

ARUNCĂTURIT, -Ă adj. (Despre un lemn) Trecut în putrezire. VICIU, GL.

- Participiul lui aruncături cu valoare de adjectiv.

ARUSPICE s.m. Preot roman care prezicea viitorul cercetând măruntaiele animalelor de jertfă. DICT. [Pl. -pici. / Și: haruspice s. m.]

- N. din fr. aruspice idem.

ARVA s.f. (Cor.) Numele unui dans popular. Intre danțurile obicinuite pe aici în popor [sunt]: sălcioara, brâul, oisa, mărunțica, valu [l], orindica, arva, rata. [Și: avă s.f.] HEM. 1780.

- Etimologia necunoscută.

ARVANIT s.m. (Invechit) Arnăut, albanez. De viță sunt arvanit și nu prea am învățat buche. CARAGIALE, ap. CADE. Un biet arvanit, lucrând acum câțiva ani la Lavră [Muntele Athos], își pierdu catărul. ALAS, 8 IV 1934, 3/7. [Pl. -ți. / Și: arvanită s. f.]

ARVANITA s.f. v. arvanit.

ARVANT s.m. (Bot.) v. arvune.

ARVANT s.m. (Bot.) v. arvune.

ARVAT s.m. (Iht.) = a) peste lup. BĂCESCU, P. 20; b) stoicet. HEM. 2153. [Pl. -vați.]

- Etimologia necunoscută.

ARVAT, -Ă s.m. și f. (Invechit) (Cuvânt literar la scriitorii vechi) Croat. Vorovindu-se amândoi, s'au clătit den Iliric, țara Arvaților, și den Dalmația. N. COSTIN, ap. HEM. 1780. Sub denumirea de

numirea de „arnăut” se înțelegea orice Sârb, Arvat..., Bulgar sau Grec. I. GHICA, ap. HEM. 1715. Printre arvați, în tabăra lui Ipsilante, era și un popă grec, ăla de care vorbește și acum lumea și-i zice Popa dela pajură (graniță). RĂDULESCU-CODIN, L. 101. / Mercenari, zavergii jefuitori. DICT. / Oameni fugiți de Turci, în vechime, despre care se povestesc lucruri minunate. C. V. 1950, nr. 336. [Pl. -vați.]

- Din v.-sl. Harvatu idem. Cf. H o r v a t .

ARVELE s.f. pl. (Atestat numai la DDRF. Cucuruz sau cio-călău de brad.

- Etimologia necunoscută.

ARVON s.n. și m. v. arvună, arvune.

ARVONĂ s.f. v. arvună.

ARVONI vb. IV. v. arvuni.

ARVUN s.n. și m. v. arvună; arvune.

ARVUNĂ vb. I. v. arvuni.

ARVUNĂ s.f. (Azi cu o întrebuințare restrânsă, în general, la sectorul nesocialist al micului comerț, la încheierea unui contract verbal de cumpărare, de tocmire sau de închiriere a ceva) Partea (din prețul total) care se dă de cumpărător sau de închirietor cu prilejul încheerii convenției, ca obligație reciprocă pentru părțile contractante, căpară, acout. Mi-au dzis să duc grăul în Mirlikia și iată că mi-au dat și trei galbeni arăvonă. VARLAAM, C.

II 331. De să va tocni vre un lucrător... și va lua și arvonă de la stăpân... PRAV. MOLD. 3₁. Și după cum se va face tocomeala, să avem de la dumneata știre, și vom trimite o sumă de bani arvonă înainte (a. 1697), DOC. ap. IORGA, B. R. 60. Asupra tocomealelor, dacă s'a întâmplat a se da arvonă. PRAVILA (1814), 42/13. De să va face vânzarea cu arvonă și să va căi vânzătorul, dă înapoi arvuna și mai plătește încă atâta. CARAGEA, L. 17/31, cf. ALECSANDRI, T. 1543. N'am luat arvonă, am luat jumătate de preț înainte. CONTEMPORANUL, III 820. Dacă contractul făcut verbal n'a primit nici o punere în lucrare și una din părți îl neagă, nu se poate primi proba prin martori..., chiar când s'ar zice că s'a fost dat arvună. HAMANGIU, C. C. 360, cf. GALACTION, O. I 235. Trebue să-mi dea zilele astea arvuna ca să cumpăr materiale. PAS, Z. I 101. Arvuna te leagă și plata te scapă. ZANNE, P. V. 17. / F i g . Bea bucuros cunări arvunile Ce ți le trimet furtunile. TOMA, C. V. 331.

2. (învechit) chezăsie, zălog, amanet. El zise: „Eu îți voi trimite iedu den capre, den oile meale”. Și ea zise: „De-m / i vei da arvună până vei trimite tu”. Și el zise: „Ce arvună îți voi da?” Și ea zise: „Inelul tău și zgarda și toiagul ce-ți iaste în mână”. BIBLIA (1688) 29¹, cf. N. TESTAMENT, ap. HEM. 1786.

3. (învechit) Darurile făcute la logodnă (care angajază, amândouă părțile pentru săvârșirea căsătoriei). De se va logodi cineva și va fi murit unul defintr'amândoi, sau bărbatul sau muiarea atunce numai ce să întoarce arvuna la partea care(a) e vie, iar nu / arvuna / îndoită. PRAVILA DE LA GOVORA (a. 1652), ap. HEM. 1786. Când să va strica logodna, atunci arvunile, adecă darurile de la logodnă, să dau înapoi. CARAGEA, L., ap. HEM. 1786. / Logodnă. (GADE.)

Pl. -vune și -vuni. / Și: (în Mold.) arvonă, arvoană (MARIAN; CIHAC, II 637), aravonă (POLIZU), arăvonă s.f.; arăvon,

aravon (DOSOFTEIU, V. S. 50, ANTIM, P. 18), arvun (PONTBRIANT),
(în Ban.) aron (VICIU, GL.) s. n. (cu metateză) ravună s. f. Com.
V. CIOFLEC.]

- Cuvânt intrat în limba Românilor de pretutindeni prin
scrierile bisericești. Din grec. „arvună” (MURNU, GR
7. Trecut și la Latini: arr(h)abo, arrha, de unde fran. arrhes).
în sensul 2 (pe care-l are și arom. arvonă), influențat de n.-grec.
care, pe lângă „arvună”, însemnează și „logodnă”.

ARVUNARE s.f. v. arvunire.

ARVUNE s.m. (Bot.) (Rar, numai în povești și colinde;
învechit) Specie de arbori nedefinită mai deaproape. Deteră de un
arvune mare, al căruia vârf se părea că ajunge la cer. POP., ap.
HEM. 1789. Sub zare de soare, în ostrov de mare, Născut-a, cres-
cut-a D'un verde d'arvon, D'un rumen călin. TEODORESCU, P. P. 50
(Nota editorului: „În alte variante: iarvant și d'arvant, iar ca
refren se zice: d'arvunel cu frunza verde. Este vorba despre sico-
mor, zis bulgărește javor, sau mai bine despre arțarul stufos, cu
frunza lată ca de platan”. Crescut-a D'un verde d'arvun... Sus
frunza-i mărunță, Jos umbra-i rotundă. id. 84. Crescut-a D'un verde
iarvant Ș'un roșu călin. id. 85. Prunduleț de Mare, Sub soare-ră-
sare, Un verde d'arvânt. POP., ap. HEM. 1788. [Pl. -vuni. / Și:
arvon, arvun, iarvant, arvant, arvânt. HEM. 1789 s. m. (Toate ace-
ste forme mai ales în legătură cu un a inițial, care pare a fi obi-
cșnuitul d - protetic din poeziile noastre populare.]

- Etimologia necunoscută.

ARVUNEL s.m. (Bot.) Diminutiv al lui arvune. HEM. 1789.
[Pl. -vunei.]

- Derivat dela arvune cu suf. -el.

ARVUNI vb. IV. 1. A b s o l . A da arvună, a confirma contractul (verbal) prin darea înainte a unei sume oarecare din prețul total convenit. Cine arvonește, acela plătește. ZANNE, P. V 18.

2. T r a n s . (Invechit) (Când complementul e o persoană) A angaja munca sau serviciile cuiva, a tocmi pe cineva pentru ceva (mai ales ca lucrător, ca servitor), dându-i arvună; (când complementul e un lucru) a da cuiva arvună pentru cumpărarea, închirierea sau tocirea unui lucru. Cavacul să nu aibă voie să umble pe la case arvonind marfă. URICARIUL, XIV 3. Și pe loc mi-a și plecat în țara cea ungurească, Secerele [= secerători] s'arvonească. MARIAN, SE. I 35. În satele de la șes, când fac joc, câțiva flăcăi, numiți „tocmași”, arvonesc scripcarii încă înainte de serbători. ȘEZ. III 108. Îi doare că viețile copiilor acestei țări nu mai pot fi arvunite... capitaliștilor și moșierilor români. ANA PAUKER, 23 AUG. 10. Toamna trecută a arvunit dela preotul Guzu o cantitate de vin cu suma de 50.000 lei. ZIARELE. / (Bucov.) A găsi, a tocmi, a angaja (nași). S'au îngrijit din timp să arvonească nași pentru nuntă. / F i g . (Invechit) A asigura cuiva ceva. Cf. DOSOFTEIU, PS. 551. / (Azi) A dedica, a închina. Arvonează de vreme pe fericita mamă. PANN, P. V. I 151. Mi-e tot avântu-i [lirei] arvunit azi omenirei. TOMA, C. V. 227. De-ar veni un Tudorel Arvuni-m'aș eu la el! PAS. L. I 49.

2. T r a n s . A câștiga pe cineva sau a lua de la el un angajament, în schimbul unei favori acordate. Scaraoțchi... a dat poroncă tuturor slugilor sale... să vâre vrajbă între oameni [și astfel să-i pregătească pentru iad. Când unul dintre draci se întoarce] Scaraoțchi îl întreabă: „Ei, copile, ce ispravă ai făcut?”

Câte suflete mi-ai arvonit? Dă-ți solia!" - „Ia, mai nemica stăpâne...; numai un om a venit azi în pădure; dar ș'acela a scăpat de mine". CREANGĂ, P. 145. / R e f l . (= r e c i p r o c) A lua un angajament mutual. Și, după ce ne arvonim noi și pe la anul [pentru dusul cu plugul la Sf. Vasile], cu jurământ, să umblăm tot împreună, ne-am despărțit unul de altul, răbigiți de frig. id.
A. 44.

3. S p e c . (învechit) Arvoni = logodi. POLIZU.

[Prez. ind. arvunesc. / Și: (Mold.) arvoni¹, (învechit) arăvoni¹, aravoni¹ (DOSOFTEIU, ap. HEM. 1787) (din n.-grec. aravonisi¹ vb. IV; (azi rar) aravuna vb. I. ROMÂNUL GLUMET, I 15.]
- Derivat dela arvună.

ARVUNIRE s.f. 1. Acțiunea de a arvuni și rezultatul ei. Voind... părechea ce are să se cunune să aibă un conducător după moartea părinților săi..., este datina ca să-și caute nași de cununie dintre neamuri, cărora mirii, înainte de cununie li fac prezent un colac mare și frumos... Predarea colacului acestuia nașilor se zice arvonirea nașilor, și pe baza acestei arvoniri au apoi mirii nași. MARIAN, NU. 754. (învechit) Aravonire = logodire. POLIZU.
[Pl. -niri. / Și: aravonire¹, arvonire¹, (rar și învechit) arvunare¹ s. f. LB.]

- Abstract verbal al lui arvuni.

ARVUNISI¹ vb. IV. v. arvuni.

ARVUNIT, -A adj. Care este sau a fost arvunit. Mai avea el un coș de struguri dar era arvunit. / (S u b s t a n t i - v a t ; învechit) Logodnic, logodnică. Lui Iosif, ca arvunitului de pururea featei (sec. XVII). MSS. ap. HEM. 1787) (Argon) Muc de

țigară. TDRG.

- Participiul lui arvuni cu valoare de adjectiv.

ARVUNITOR, -OARE adj., s.m. și f. (Invechit) Cel care arvunește. [Și: arvonitor, (dial. -toriu) -oare adj.]

- Derivat dela arvuni cu suf. (i)tor.

ARZ s.n. (Invechit) Expunere a unei plângeri (de obicei împotriva Domnului țării), jalbă sau petiție (de jeluire sau de pâră) prezentată sultanului sau marelui-vizir, mai rar unui pașă (de către boieri sau de un alt Domn). [Ōmul lui Matei-Vodă] au răspuns că vine den Țeara-muntenească cu cărți la împărăție, de mare pradă și vărsări de sânge ce au făcut Vasilie-Vodă..., care au venit cu oști asupra lui Matei-Vodă. În loc au trimis împăratul de i-au luat cărțile și au cetit arzul cel de jalbă asupra lui Vasilie-Vodă. M. COSTIN, LET. I 282/13. Să nu agiungă cu pâră și cu harzuri pre la toți Pașii. MAG. IST. III 92/32. Au și făcut un harz, cu mâna lui l-au scris, că știa turcește bine; și au și purces cu toată boierimea și gloata la împăratul. NECULCE, LET. II 307/19. Șerban-Vodă... au și repezit la Poartă arzuri de la boieri [moldoveni, fugiți la dînsul], cu pâră asupra lui Dimitrașco-Vodă. id. ib. II 250/16. Duca-Vodă, văzând așa urgie, au priceput că se vor rădica boierii cu pâra asupra lui... Agiunsu-s'au... atunci cu Capigi-bașa și au și început a trimitere harzuri la Poartă, și la Hanul și la sarascherul Iusuf-pașa, și în toate părțile pre unde avea prietini. id. ib. 305/8, cf. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 216. Arz a trimete la Poartă nici cum nu au îndrăsnit. BELDIMAN, TR. 350. [Pl. arzuri. / Și: harz s. n.]

- Din ture. arz ȘIO. Cf. a r z i h a l , a r z m a h .
z a r .

ARZĂCIÓS, -OĂSK adj. (Rar, neobișnuit) Care arde sau se aprinde ușor. DICT. Cf. a p r i n z ă c i o s .

- Derivat dela arz (prez. lui arde), cu suf. -ăcios.

ARZAHÁL s.n. v. arzihal.

ARZĂMINTE s.f. Dogoare, zăduf. / (Pat.) Piroză; ojig pe piept, arsuri pe piept. CIAUȘANU, V. 5. [Pl. minți. / Și: arzăminte s. f.]

ARZĂMINTE s.f. v. arzăminte.

ARZĂNTE adv. Fierbinte. CIAUȘANU, V. 5. Nu pot să beau laptele că e arzinte. C. V. nr. 3, 1

- Derivat dela arzând (prin analogie cu fierbinte).

ARZĂTOR, -OĂRE adj., s.m. și n. I. A d j . 1. (Cu sens intransitiv.) Care se aprinde sau ia foc ușor, inflamabil. Fiind în pământ și multe materii arzătoare, precum: pucioasă, catran, rășină și altele asămine, când se întâmplă de răzbate acolo umezeala, apoi să aprind aceste materii și ard. DRĂGHICI, R. 113/9. / Care arde el însuși, care dogorește. Când, pierdută, razimi fața de arzătorul meu obraz..., Fericit mă simt atunci. EMINESCU, P. 188.

2. (Cu sens transitiv.) Care arde. Săgeatele sale arzătoare feace. CORESI, PS. 15. Singele vărsat cărbune arzătoriu și pârjolitoriu să face. CANTEMIR, IST., ap. HEM. 1534. Vânt arzător de vară. EMINESCU, P. 207. Răssi soare, frățioare, Cu 44 raze arzătoare. MARIAN, V. 112. Ochii cei mai veseli ascund lacrimi arzătoare. MACEDONSKI, O. I 241. Impușătura aceasta fusese subțire... ca

o plesnitură de bici, scurtă și arzătoare. DUMITRIU, V. L. 11.
 Și'n ochiul Ciclopului roteam noi arzătorul Tăciune. MURNU, O. 153.
 Stăteam tolăniți pe nisipul arzător. BENIUC, V. 23. Mutrele galbene și flenduroase... rămăneau să se uite nestrămutat la... / boieri / cu ochii arzători de friguri. id. B. F. 5. Țăranii stăteau împrejur cu... ochi arzători. id. ib. 59. / F i g . Infocat, fierbinte, chinuitor. Inima mea hrănește și dorințe arzătoare.
 MARCOVICI, D. 6/14. Potoliți... setea-mi arzătoare. GORUN, F. 22.
 / Drumețul are / în gât un chin fără margini de sete arzătoare.
 MACEDONSKI, O. I 144. Câtă boală e sub soare nu-i ea doru' arzătoare! HODOȘ, P. P. 31. / Încărcat, apăsător. Pentru că îi lua obrazul în palme și umerii, se simțea deslegat de tăcerea împietrită, arzătoare, de până atunci. DEMETRIUS, A. 60. / Interes arzător = interes puternic, plin de pasiune. Interesul lui cel mai arzător este „situațiunea” țării. IBRĂILEANU, SP. CR. 244. Cunoaștem interesul arzător pe care-l trezește aceste evenimente printre cititorii noștri muncitori, intelectuali, săteni sau ostași. SCÂNTEIA, 1947, nr. 732. / Care cere o grabnică rezolvare; important Problema cea mai arzătoare a industriei sovietice... a fost a metalurgiei. SAHIA, URSS. 89. Document de o arzătoare actualitate, filmul „Pacea va învinge războiul!” se bucură de ilustrația muzicală a compozitorului D. Șostacovici. CONTEMPORANUL, S. II 1950, nr. 179. 6/5.

II. S u b s t . 1. Lucrător calificat care, în fabrică, încinge cuptoarele. Lucrătorii din fabricile de cărămizi... și anume arzătorii și scoțătorii din cuptoarele circulare. LEG. EC. PL. 306. În sprijinul morarilor și arzătorilor, / la fabrica de ciment / toți muncitorii au pornit la întrecere. SCÂNTEIA, 1951, nr. 1947. „Tovarăși arzători!” Folosiți din plin capacitatea cuptoarelor. ib. 1949, cf. nr. 2252.

2. S. n. Aparat care servește pentru amestecul combustibililor solizi pulverizați, lichizi sau gazoși cu (o parte din) aerul necesar arderii pentru obținerea de căldură sau lumină. LEX. TEHN. Amestecul acesta de gaz și aer se face într'un aparat special numit arzător de gaz metan. HERESCU, N. I 175.

∕Și: (învechit și dial.) arzătoriu CIHAC, și după el DDRF., citează și o formă arsător, care e suspectă, ∕

- Derivat dela varianta arz (prez. ind. al verbului arde) cu suf. -(ă)tor.

ARZĂTURĂ s.f. 1. Arsură. Semne... din lovitură, tăietură și arzătură. PISCUPESCU, O. 115/20.

2. (învechit) Jertfă. Cf. a r d e r e - d e - t o t .
Oltariul arzăturiei cu grația de arame. PALIA (a. 1582), ap. DG.

∕Pl. -turi. / Scris și: arsătură s. f. ∕

- Derivat dela arz (prez. ind. al verbului arde), cu suf. -ătură.

ARZĂVAL s.n. v. arzihal.

ARZEHAL s.n. v. arzihal.

ARZIHAL s.n. (învechit, în opoziție cu a r z m a h z a r)
Răvaș de jalbă, petiție, cuprinzând o plângere împotriva cuiva, prezentată de un particular sultanului sau marelui-vizir, Cf. ȘIO. II 7. Au făcut Matei-Vodă arzahat sau răvaș de jalbă la singur împăratul. M. COSTIN, LET. I 282/5. Murind... acel Mubaegi Ahmet Aga, au dat arzuhal copiii lui la Vezirul Ali-Pașa ∕ca să li se plătească o datorie a lui Duca.Vodă către tatăl lor. AXINTE URICARIUL, LET. II 181/33. Mazilindu-se Ali-Pașa... din vizirie, stătut-au

Vezir Numan-Paşa... și au dat Mihai-Vodă la dînsul arzihal, de la Edecule, arătând la ce stare se află, și l-au scos Numan-Paşa de la închisoare. AMIRAS, LET. III 104/31. Făcând un arzaval către împăratul Sultan-Mehmet, făcând jaloabă pentru Domnul... zicând că i-au luat Domnul muierea. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 205/6. Am trimis un arzohal, cu unul din boieri, la prea înaltul devlet. E. VĂCĂRESCUL, IST. 296/48. Să dea arzoval la împăratul. DIONISIE, C. 193. Au făcut... dava la împăratul, cu harzoval. id. ib. 181.
 /Pl. -haluri și -hale / Și: arza^hhal, arzeh^hhal, arzoh^hhal, arzu^hhal, argih^hhal (URICARIUL, I 168; 169/26), arzo^vval, arza^vval, harzo^vval s. n.]

- Din ture. 'arzi hal, 'arzu hal (vulgar arzoval) ȘIO.
 Cf. a r z , a r z m a h z a r .

ARZIME s.f. (Pop.) Căldură mare a corpului, fierbințeala de friguri. Tu strigoaică,... Râmnă cu dureri, Râmnă cu fiori, Râmnă cu arzime, Râmnă cu dogorime,... Nu săgeta, Nu încuțita,... Nu gâmfă. ȘEZ. X 45.

- Derivat dela arz (prez. ind. al lui arde) cu suf. -ime.

ARZMAHZĂR s.n. (Invechit) Cerere, suplică colectivă, petițiune prezentată Sultanului sau Marelui-Vezir în numele unei provincii întregi. ȘIO. II 8. Și cu acele arzmarzare l-au pârfit la împărăție. MAG. IST. IV 26/19. Au pecetluit armazarurile care au scris turcește. MAG. IST. V 97. Matei-Vodă au trimis arzumazaruri despre țară. ib. 290/32. Venind, merg cu toți la curte, pun la cale, sfătuesc, Argimagzariul la Poartă să se facă rânduesc. BELDIMAN, TR. 353. Deși boierii din Valahia ceruseră printr'un arzmahzar să li se dea Domn pământean,... dar Poarta, cedând cerințelor baronului Strogonof, a trimis pe Alexandru Suțu. GHICA, S. 92.

Boierii adresau... când arzmahzaruri Porței, când plecate jălbi la împărații din Petersburg și din Viena. ODOBESCU, III 386. Arz-mahzarurile sau voturile de blam date de boierime, se porneau la dev-
let. id. II 497. [Pl. -zere și-zaruri. / Și: arzmarzar, armazar,
arzumazar, argimagzariu s. n.]

- Din turc. 'arzi mahzar, petiție semnată de toți cei de față. ȘIO.

ARZMARZAR s.n. v. arzmahzar.

ARZOĂICĂ s.f. (In descânțece, vrăji) Personagiu de mitologie populară, care arde, incendiază. Cf. i e l e , v â r e o - l a c . Am văzut nouăzeci și nouă de arzoaice venind: cu foc încălțate, cu foc îmbrăcate, cu foc încinse, cu foc cuprinse și nouăzeci și nouă de stânjeni de pară din gură afară. ION CR. III 109. [Pl. -zoaice.]

ARZOHĂL s.n. v. arzihal.

ARZOIU, -OĂIE adj. (Rar) Arzător, dogoritor, iute. Soarele arzoiu al Provenței. ODOBESCU, I 464. / F i g . Plin de foc, focos, inflăcărat. [Mihnea] avea scrise pe fața sa păroasă și posomorită și în ochii săi arzoi și 'ncrunțați strășnicia caracterului său. id. 65. / (Uneori peior) Damă arzoaie = femeie sentimentală. DR. IX 327. / (S u b s t a n t i v a t) F i g .

1. Persoană prea nervoasă, pe care nu o prinde vremea în loc; care este mereu în mișcare, ca și cum ar avea foc sub picioare ib.

2. Un fel de mâncare din lapte fiert și mămăligă. RĂDU-LESCU-CODIN. Arzoiu se zice lapte cald, care-l bagă preste mămăli-

ga ce a rămas în ceaon și apoi, fierbând, le frământă bine împreună. (Transilv.) HEM. 1536.

[Și: (cu înțeles suspect) arsoiu = înflăcărat, pasionat, grăbit, vioiu. POLIZU, PONTBRIANT și DDRF.]

ARZOS, -OĂȘĂ adj. (Invechit) Care se aprinde ușor, aprinzăcios. Unsoare de zmoală cu său și cu alte lipicioase și unsoarase și ardzoase lucruri. DOSOFTEIU, V. S. 128₁. / F i g . Care arde, plin de foc, înflăcărat, pasionat. Și de-ți va face 'ntrebare, De ce ai suflări arzoase? Spune-i că ești o oftare Unei inimi credincioase. PANN, E. I 23/2. / (Rar) Viu (la culoare), (roșu-) înfocat(?). Impregiur de vie, Să-mi sameni tu mie Nărazme frumoase, Că sânt mai arzoase. POP. Masa... să o'mpodobești, Cu poame frumoase, Cele mai arzoase. POP. (din colecția lui T. BURADA, care explică cuvântul prin „căutate”), ap. HEM. 1536.

- Derivat dela arz (prezentul lui arde) cu suf. -os.

ARZOVAL s.n. v. arzihal.

ARZUHAL s.n. v. arzihal.

ARZUI, -ŪIE adj. Arzător; (f i g .) vioiu, focos. Cf. a r z u l i u . Cositorirea tingirilor, năuntru cărora gasperite arzuiie învârteau otrepele ghemuite sub picioare. MACEDONSKI, O. III 25. Românele noastre sunt oacheșe și arzue. STERE, 169. / (S u b s t a n t i v a t) Sora te vinde, că-i veni vremea arzuiului [se plângea Ghiță]. SADOVEANU, M. C. 121.

- Derivat dela arde (forma iotacizată) cu suf. -ui.

ARZUICĂ s.f. (Ban.) Joc de copii care seamănă cu jocul de-a porca. CADE. [Pl. -zuici.]

- Derivat dela arde (forma iotacizată) cu suf. -uică.

ARZULIU, -IE adj. (Rar) Focos, arzător. CREANGĂ, GL. Tu ești Gerilă?... Tu trebuie să fi, pentru-că și focul îngheață lângă tine, de arzuliu ce ești! CREANGĂ, ap. HEM. 1537. Arzuriu = cald sau negru. MARDARIE, L. 4116.

- Din turc arzulu doritor (Zenker, 27), care a fost apropiat de cuvântul românesc arz (= ard); simțindu-se -uliu ca sufix, a putut fi înlocuit prin -uriu.

ARZUMAZĂR s.n. v. arzmahzar.

ARZURIU, -IE adj. v. arzuliu.

AS s.m. l. (Antic. rom.) Unitate de greutate, libra (= 328 grame), împărțită în douăsprezece uncii. / Unitate de monetă, bănuț de aramă (de greutatea unui as) având valoare de șase-opt centime. Fiii de Romani fac însă socoteală, Cum într'o sută a împărți un ascu chibzueală. OLLĂNESCU, H. A. P. 47.

2. Cartea de joc pe care e însemnat un singur punct, (unime, unitatea de măsură a punctelor de pe cărțile de joc), (pop.) „un ochi”, „birlic”; (argou) „taica” (DR., XI 144). Să-ți scoată asul, popa, ce-ai cerut. CONTEMPORANUL, II 25. Asul de tobă (de „cupă”), asul de spațiu (de „treflă”).

3. F i g . Persoană care strălucește în profesia sa, care a obținut o mare faimă, care întrece pe toți din aceeași profesie. Eram un as al Gramaticii Franceze și un erou al Istoriei Moderne. SADOVEANU, N. F. 139. Un as al aviației. / (Și fără

determinare) Chirurgul acesta este un as. / (Ironie.) Social
democrația germană de dreapta, condusă de așii compromisului și
oportunismului... încearcă să treacă avântul revoluționar al ma-
sselor. CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 14/1.

[Pl. ași.]

AȘ ! interj. 1. (Exclamație familiară, mai mult glumea-
 tă, cu care respingem o afirmare) Vorbă să fie! Nici vorbă! Fereas-
 că Dumnezeu! Cf. b a . „Te-ai speriat, bărbățele?” Răspunse el:
 „Ași!... Nu se prea sperie lesne o inimă de voinic”. PANN, ap. HEM.
 1960. Poate că l-oi fi iubind!...„Ași! Nu mai crede, nu-l iubesc
de loc!” FILIMON, ap. TDRG. Lionescu: Vin, Vochița, să șidem pe
laița asta. - Vochița: Așa! Da ce a zice de mine lumea? Barbatul
meu a face un calabalic...! C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1961. Datează ea
oare chiar din anul 1215? - Ași! - Dacă nu de atunci, să fie încai
din secolul XIII? - Nici atâta! - Măcar din 1300, măcar din 1400,
măcar din 1500? - Nu, nu și nu! HAȘDEU, I. C. 133. Socotiți că-i
scria răvășelele franțuzești, ca în ziua de azi? Așa! Mă puneă pe
mine de-i cântam nopți întregi pe sub ferestrele ei. id. ap. HEM.
 1968. / (Când dorința cuiva nu s'a putut realiza) Da de unde!
 Și-ai găsit! Nici vorbă! Scot capu' pe fereastră și încep a striga:
„... Mosiu conductor, stăi, oprește caii!” Ași! Nime n'auzea. ALEC-
 SANDRI, ap. TDRG. / Adesea în legătură cu e i ! , d a r (ă)
 și cu un element obscur t e . Aleodor voi să se codească oarecum:
ba că trebile împărăției nu-l iartă să facă o călătorie așa de lun-
gă, ba că n'are călăuz, ba că una, ba că alta; dară ași! Unde vrea
să știe pocitul de toate astea! El o ținea una, să-i aducă pe fata-
lui Verdeș-împărat. ISPIRESCU, L. 43. Dădu el să caute niscaiva ră-
mășițe de azimioară; te-ași! nu mai găsi nici neam de turtă! id.,

ap. HEM. 1961. Moș Dorofteiu judecă cel din urmă clondir și-l stoarce picătură cu picătură, zicând către fetele mari: „Așa să scurgă ochii fetelor după mine!” - „Ei așa! ți-ai trăit traiul, ți-ai păpat mălaiul!” DELAVRANCEA, S. 237. [Scris și: asi. / Și: âșă (accentuat âșă: cu accentul principal pe silaba întâia și cu un accent secundar pe a doua; de cele mai multe ori ș se pronunță lung, sau se face o mică pauză între primul a și ș următor).]

- Răspândirea geografică (în Transilv. nu pare a fi cunoscut), apariția recentă în limbă și varianta âșă, fac probabilă derivarea cuvântului din interj. turcească hâșă! „ferească sfântul! ferească Dumnezeu!” L ũ b e l , Contribuții, 8.

ÂȘA ! interj. v. ag

ÂȘĂ adv. I. Ca adverb demonstrativ, de mod; arată chipul în care se împlinește o acțiune, definit mai deaproape printr'un gest sau printr'o expresie.

1. În felul, în chipul, în modul acesta, în situația aceasta (pe care am descris-o sau o voi descrie îndată); astfel. I-au turnatu-i jeratec preste cerbice și așa o au mutat dintr'această viață. DOSOFTEIU, V. S. 20₂. Plugul... iaste de două feliu-ri: șuchiat și schimbătoriu, care așa se deosebesc de laolaltă. ECONOMIA, 20. „Fie și așa!” au răspuns Robinson. DRĂGHICI, R. 6/10. Vorbind așa, au ajuns aproape de Tecuciu. C. NEGRUZZI, I 138. Nu-i așa legea naturii, nu-i așa a țării lege! ALEXANDRESCU, M. 23. ■■■■■■■ Iar colo bătrânul dascăl... Intr'un calcul fără capăt tot socoate și socoate...; Uscățiv așa cu este, garbovit și de ni-mic, Universul fără margini e în degetul lui mic. EMINESCU, P. 221, cf. COȘBUC, F. 73. Dacă așa a [u] vrut cu mine părinții... apoi așa să rămâie! CREANGĂ, P. 86. Să potrivești așa ca să-i zbori capul

dintr'o singură lovitură. id. P. 225. Mai rău decât așa nu poate să fie! RETEGANUL, P. II 56. Așa nu mai merge. DUMITRIU, B. F. 40. Așa nu ajungi departe. id. ib. 41. Bine, fie și așa. id. ib. 16. Așa să fie, dacă-i dat așa. BENIUC, V. 91. Las' s'o port, c'asa mi-i dragă! IARNIK-BĂRSEANU, D. 321. (Transilv.) Și așa = tot, în orice caz, de altfel. Lasă-l să vie, să văd și eu cum sânt smei, că, și așa, până acuma n'am văzut nici unul. RETEGANUL, ap. TDRG.

/ Nici așa = ori cum ar fi. Nici așa nu mă vor asculta. BIBLIA (1688), pr. 8/7. Și (mai) așa, și (mai) așa (altmintrelea) = (pop. sa și sa) și într'un fel și într'altul. Trece un an și feciorul cel mai mare nu mai vine nici sa nici sa. POP. ap. HEM. 1974. Lucrul se poate face și așa și așa. TDRG. Ori așa, ori așa = sau într'un fel, sau într'altul: Hai, dă răspuns cucoanei, ori așa, ori așa. CREANGĂ, P. 331. Să nu plecați, până ce nu veți avea cuvânt dela mine - ori așa, ori așa. GALACTION, O. I 179. (Pe alocuiri se zice, fam., cu același sens:) Tiri așa, tiri așa, HEM. 1968.

/ Așa o fi = poate, posibil. DDRF. (Ca întărire a celor spuse) Astfel, cum zisei, cum spusei. Malca - așa era numele nurărei lui jupân Ștrul - a ieșit afară să-și vadă harabagiul. CREANGĂ, P. 114. Iar eu încălecaiu pe-o șea și vă spuseiu dumneavoastră așa. ISPIRESCU, L. 12. Era doamna palatului...dând de mâncare „puilor” ei (căci așa numea ea lighionile din pădure). id. ib. 7. Așa-i războiul: cu moarte, cu sânge. BENIUC, V. 52. Așa a-ți vrea voi, fireați ai dracului. DUMITRIU, B. F. 7. / (Intrebuintat mai ales când se explică o situație sau se citează ceva în cele ce urmează) Astfel, cum veți vedea (sau auzi) îndată, cum (vă) voiu spune. Pricina era așa: Mai înainte vreme cu câțiva ani, fugise un Bahtigheri... și făcea multe amestecături pentru hăniea Crâmului. NECULCE, LET. II 403/10. Glasi-i jalnic așa cânta: „Craiu nou, strălucite...” ALECSANDRI, P. I 21. Drăguțu-său o vedea și, din graiu așa-i

grăea: „Trage-ți, lele, cununa...” IARNIK-BÂRSEANU, D. 17. /
 Urmat de o propoziție secundară introdusă prin c ă , d e , s ă
Letopisetul de aceasta nu scrie nimic; iară oamenii așa vorbesc
că au apucat unii dintru alții. NECULCE, LET. II 203/27. Așa îl
amăgea boierii, să șază mulcom, că l-or cere pre dînsul Domn. id.
 ib. 307/5. Unia zic așa, că femeia-i sac fără fund. CREANGĂ, P.
 141. Și așa veni împrejurarea, de nici Împăratul-verde nu cunoștea
nepoții săi, nici Craiul nepoatele sale. id. ib. P. 183, cf. C.
 NEGRUZZI, I 139. Așa-mi vine câte-odată, Să mă sui la munți cu
piatră...; Așa-mi vine une-ori, Să mă sui la munți cu flori.
 IARNIK-BÂRSEANU, D. 201. / (Pentru a atrage atenția asupra unei
 idei, expresii sau noțiuni) chiar, iată, astfel. „Ei, Harap-alb”,
zise atunci Ochilă, dacă nu eram eu..., ce făceați voi acum? Iaca
asa: tot omul are un dar și un amar; și unde prisosește darul nu
se mai bagă în samă amarul. CREANGĂ, P. 269, cf. ANTIM, P. XXV/7,
 ALECSANDRI, P. II 107. Of, crăișorul! crede-mă, că, să aibi tu
puterea mea,... lumea aceasta ai purta-o uite-asa, pe degete.
 CREANGĂ, P. 190. De mi-i bate cu gardul, Tot m'oiu iubi cu altul!
Așa-mi cere sufletul, Așa-mi-este umbletul! ALECSANDRI, P. P. 334,
 cf. ZANNE, P. IV 214. / (În asigurări, mărturii, imprecății și
 jurăminte) Așa să știți, că Dumnezeui [i] voștri câți aveți, eli-
nești și ai Indiei și ai Persilor, toți sănt în iad (a. 1620).
 MSS., ap. HEM. 1965, cf. DOC. ap. HEM. 1964. Tată, iată, ia acest
lapte;... unge-te și cu dânsul, așa te rog! ISPIRESCU, L. 158.
Frate, - așa să trăesc! - ușurează-mă de această întrebare! GORJAN
 H. I 6/10. „Așa să trăesc!” zise I... râzând. C. NEGRUZZI, I 30.
Dzic: așa mi-agiute Dumnezeu și sila cruciei! CUV. D. BĂTR. II 326
Așa este (sau așa-i, sau așa) exprimă de-adreptul afirmarea (mai
 ales ca răspuns la o întrebare) = precum zic(i). „Așa este, Vidro
fa?” - „Așa-i, Stoiene, așa!” POP., ap. HEM. 1966. Așa este, ai

dreptate! DRĂGHICI, R. 14/25. (În limba veche, azi pop.) A zice că e așa = a afirma; a zice nu = a nega. Mai adevărate sânt mărturiile carile dzîc că easte așa, decât ceia ce dzîc că nu-i așa.

PRAVILA MOLD., ap. HEM. 1965-6. Pe când zice „așa” toată cearea, El singur [= Satan] zice „nu!” DEPĂRĂȚEANU, ap. TDRG. Voi ziceți nu, eu zic că așa. COSTINESCU. De asta, așa este. ISPIRESCU, L. 12.

„Să nu faceți lucrurile țigănești, ci ca oamenii de ispravă!” - „Așa, boierule, așa!” SANDU-ALDEA, D. N. 207. / Precedat de c h i a r , ca o întărire a afirmării. Chiar așa, așa au fost. C. STAMATE, ap. HEM. 1966. / (Cu o nuanță glumeață sau de șiretenie, sau spre a slbi afirmarea, spre a arăta oarecare îndoială) Cam așa!, (în Mold.) mai așa! = firește! „Care va să zică, tu te-ai ținut după noi și știi unde mergem noi noaptea?” - „Cam așa!”.

ISPIRESCU, ap. TDRG. „Așa-i c'a venit și rîndul mieu?” - „Mai așa!” GREANGĂ, P. 54. / (Când afirmăm ceva de necrezut sau de mirare (mai ales în glumă) Așa zău! Șoldan: Așa zău! După ce m'o strâns vartos în chingi, ... apoi m'o scos la muștru. ALECSANDRI, T. 4. Agită oamenii... să trăiți dom'prefect, zău așa. DUMITRIU, B. F. 12. / (Ca refren în strigături, Transilv.) Pentru tine, Mariucă, Mi-a pierit iarba pe luncă...! Așa zău, copile. IARNIK-BĂRSEANU, D. 369. / (Ca exclamație de încurajare) Așa! = bravo, bine, (mai ales ca refren în strigăturile de joc) Toți gura să mi-o asculte, Măndrele să mi-o sărute, Hop așa, mă! IARNIK-BĂRSEANU, D. 362. Așa, voinice, nu te lăsa! / Vezi, așa sau așa, dă! = cum spui (sau cum faci) acum, da (mă învoesc, aprob). Așa, da! Mai stăm de vorbă! / (În întrebări) Așa-i? (așa e?) sau nu-i așa? = (n')am dreptate?, nu spun bine? Cum așa? (întrebăm când suntem surprinși) Ce zici? Adevărat (să fie)? Se poate (una ca asta)?

De-treabă tânăr se vedea acela, așa-i tată? DRĂGHICI, R. 8/24.

„Așa e că se însoară?” strigă ea cu glas spăriet. C. NEGRUZZI, I 50.

În privința asta, îi mai bună legea d-voastră de-o mie de ori...
Nu-i așa, jupâneșică? Mai zi, dacă ai ce! - Poate să fie și așa,
moș Nichifor. CREANGĂ, P. 119. „Ei, Harap-alb, așa-i că iar te-a
ajuns nevoia de mine?” - „Așa este, măicuță”. id., ap. HEM. 1974.
Ori nu-i așa? BENIUC, V. 91. Zi tu, măi: așa-i? V. ROM. Noemb.
1950, 70. / Așa? sau așa stă treaba? (la începutul unei fraze)
e o exclamare de indignare sau de mânie. Așa?! În loc să-ți dai
osteneală, ca să afli până și gândul oamenilor, tu nu ști nici
măcar ceea ce vorbesc ei. CREANGĂ, P. 146. (Așa c o n c l u s i v
Așa (mai ales și așa...) se întrebuintează spre a relua firul po-
vestirii sau spre a trage o concluzie rezumând cele spuse mai îna-
inte. Se sui de frânse pânre, și gustă, și bășădui de biu pânără
la zori. Așa (așa N. TESTAMENT, 1648; așa BIBLIA 1688) să duse.
COD. VOR. 16/14. (vorovind cu ei până în zori. Și așa să duse.
N. TESTAMENT, 1648;... vorovind până la zio. Așa au ieșit.
BIBLIA, 1688.) Îngroșam vâlul ce se pusese între mine și adevăr;
așa, pierzând cu încetul lumina lui, orbindu-mă singur..., mă le-
gam cu lanțul mâhnirei. MARCOVICI, C. 15/25. [Vânătorul, continu-
ând povestirea:] Așa; și'n aste locuri căprița a sărit. Piciorul
ei cel ager m'a încurcat de tot... ODOBESCU, III 83. / Stând lu-
crurile astfel; după aceea. Biruind Nemții, au purces oastea tur-
cească în răsipă, cu care și ai noștri, cu amândoi Domnii... Și
așa, amândoi Domnii, neașteptând să se împreune cu Vezirul, s'au
întors drept, cineși la scaunul său. N. COSTIN, LET. II 4/23.
Aceste fapte... făcură pe Shazinan a judeca în tot chipul...; și
așa se mai ușură nițel de mâhnire... GORJAN, H. I Si așa,
oricum, la mine prieteșugu-i pierzare. KONAKI, P. 84. Și așa, s'a
păgubit sermana capră și cei doi iezi, da și de cumătru-său, lupul,
păgubașă a rămas. CREANGĂ, P. 33. Tocmai în ziua aceea, bucătarii
curții se îmbătaseră... Și așa, rugată fiind cu stăruință, se apucă

și ea de găti niște bucate înfricoșate. SPIRESCU, L. 23. S'asa,
măre, vere, frate, Numai Dan n'avu dreptate. ZANNE, P. VI 72. /
 (Uneori ironic, pentru a scoate în evidență o intenție ascunsă sau
 pentru a denunța o pretenție nesăbuită. Așa zicând = pentru a spu-
 ne astfel, după cum se spune, pentru a spune lucrurilor pe numele
 lor. (După verbe de percepție ca auzi, vedea etc. ca un complement
 drept, cu funcțiune de pronume demonstrativ
 neutru) Aceste, acele (lucruri). Dac'am auzit așa, am zis și eu
în gândul meu, că are întru câtva dreptate maica desăgărița.
 CREANGĂ, P. 116. Acolo văzu pe Sfete-Ilie, cu paloșu [l] în mână
... Nevasta, cum văzu așa, o arșă la inimă și zisă... ȘEZ. III 78.
El, așa dac'auzea, Fug'acasă că-mi pleca, Pe ochi negri se spăla...
 TEODORESCU, P. P. 66. (Foarte des, cu verbul la gerundiu) Dumnea-
lor auzindu așa, au venitu la noi și ne-au întrebatu (a. 1622) DOC.
 aă. HEM. 1964. Tătarii văzând așa, s'au mai adaos. N. COSTIN, ap.
 TDRG.

2. (Cu sens de identitate) În același fel, tot astfel,
 asemenea, la fel. Așa s'a urmat și în vremea califilor. E. VĂCK-
 RESCUL, IST. 251. Bate acum și tu găina să-ți aducă galbeni, c'asa
am bătut eu cucușul. CREANGĂ, P. 69. Îl și vede viind răpede, dar
nu așa cum se dusesse. id. P. 186. (După analogia sinonimului „tot
 astfel”) Tot așa = la fel, în acelaș mod, egal. Tu... s'o trăsnești
cu capul de păretele cel despre resărit...; tot așa să faci și tu
..., de păretele cel despre apus. CREANGĂ, P. 13. Trandafirul rău
tânjește, Dacă-l zmulgi de unde crește; Tot așa tânjesc și eu, Fă-
ră de sătuțul meu. IARNIK-BĂRSEANU, D. 202. Valea e tot așa, dar
nu e poteca aia. ZANNE, P. I 301. Bărbatul care-i bărbat, îi cade
căciula din cap, o ia, o scutură ș'o pune iar la loc, și merge ina-
inte; dar femeia nu e tot așa, când îi cade cărpa. id. P. IV 253.
 / (Prin adăugarea lui „mai” - comparativ - se slăbește afirmarea)

Aproape (sau cam) în același fel. Și eu, mai tot așa am pățit.
 CREANGĂ, P. 131. (Foarte des în corelație cu locuțiuni adverbiale sau conjunctivale care exprimă o comparație) După cum (precum, cum învechit ca cum)..., asa (și) Cum mărturisiși ceea ce e de mire întru Ierusalim, așa se cade și în Râm a mărturisi. COD. VOR. 49.
Precum avuția nu iaste avuție, așa talandurile nu se zic talanduri.
 BIBLIA (1688) pr. 4/25. Ca cum ar lua oarecine cârpa unei femei din cap, așa ținea ei [Moscalii] că or lua... puterea împărăției turcești. NECULCE, ap. HEM. 1963. Precum ai avut pricină de întristare..., așa trebuie să ai o altă pricină nouă de bucurie. GORJAN, H. 6/27, cf. ALEXANDRESCU, M. 12, ALECSANDRI, P. I 136. Când aș ști că-mi vei fi de ajutor să sfârșesc ce am pus de gând, mai-mai că aș face așa, precum zici tu. ISPIRESCU, L. 16. Cum zicea, așa făcea, Rău pe Turci îi sărăcea. IARNIK-BĂRSEANU, D. 493. (Adesea cu un d protetic) D'asaî rândul fetelor, Cum îi rândul merelor: Până-s mere mititele, Stau în creangă făloșele, Dacă cresc și dă un vânt, Pică toate la pământ. id. ib. 429. Cum este țara, așa și obiceiurile. ZANNE, P. VI 342. Cum înnozi, așa desnozi. id. ib. V 339. Cum îți vei săra, așa vei mânca. id. ib. IV 102, cf. id. ib. II 299 și IV 280. Cum îți vei așterne, așa vei dormi. Cum vei semăna așa vei culege. / (Arătând suprapunerea a două voințe, mai energică e expresia: Așa..., așa. Așa mi-a spus, așa am făcut! / (În comparații, ca întărire a propoziției principale) Așa..., cum...; asa..., ca... (asa, ca...); ca..., asa... Au găsit în herea lui 27 de petre roșii, așa de late..., cumu-i această figură ce scrie aicea. N. COSTIN, LET. II 36/37. Au prădat satele; că așa țin și ei prietesugul: ca lupul cu oaea și ca cânele Vinerea. NECULCE, LET. II 441/12. [Stejarul către Țepeș:] Fiară așa, ca tine, Eu încă n'am umbrit! ALECSANDRI, P. III 326. Ca'n vis, așa vii. EMINESCU, P. 51. Oameni bătrâni așa ca tine. CREANGĂ, P. 313. /

/ Și așa mai departe (prescurtat: ș. a. m. d.) = et cetera. Aduce-ți pietre, cărămizi, nisip, ș. a. m. d.! / (Când nu mai voim să repetăm o descriere, presupunând-o știută sau lăsând-o la imaginația ascultătorului) Așa și așa..., = nu mare lucru, cam cum ști (se știe), nu prea bine. A venit un tânăr îmbrăcat așa și așa, a făcut așa și așa și numai decât a plecat. ISPIRESCU, L. 166. / Azi așa, mâine așa (mai rar: tot așa și iar așa...) = continuând mereu starea aceasta... Nu era paradie, ori vr'un alaiu, sau serbare, ca să nu fie și el acolo. Azi așa, mâine așa, el făcu cunoștință cu toți fiii de domni și de boieri. ISPIRESCU, L. 192. Tot așa și iar așa, au rămas casele neînchiriate. CARAGIALE, ap. DG. / (Ban.) Ni așa, ni așa = odată așa, odată așa, ap. HEM. 1968.

II. În corelație cu un adverb din altă propoziție.

1. (După o propoziție secundară introdusă prin c u m, d a c ă sau c â t cu sens temporal) Îndată, de-odată, numai cât, și, în aceeași clipă. Cătu-l vădzu, așa-l și cunosc. VARLAM, C. II 30₂. Deaca le dzisă, așa fu nevăzut. DOSOFTEIU, V. S. 48₂. Cum era în cort, așa vede pre sv [ă]ntul Dimitrie. id. ib. 88₂.

2. (După o propoziție secundară introdusă prin d a c ă; neobișnuit, germanism: wenn..., so...) Atunci. Dar dacă-ți voi spune ceva să-ți placă, așa va fi șunca a mea. BARAC, T. 36/13.

3. (În expr. așa cum, cu sens temporal) Pe când, în timp ce. Așa cum sta ei legați, se scorni vifor mare. DOSOFTEIU, V. S. 148₁. / (Cu sens temporal-adversativ) Măcar că, în ciuda faptului că, deși. Făcea rugă întru sine așa cum era spânzurat. id. ib. 36₂.

III. Corelativul este consecutiv, comparativ etc.

1. Așa de (tare, mult, mare, bine etc.) într'atât.

A b s o l . Nu te grăbi așa, Harap-alb, că te-i pripi. CREANGĂ,

P. 272. Fică, ce suspini așa? IARNIK-BĂRSEANU, D. 98. Nici în pân-
tecele mă-sei nu i-a fost așa [bine]. ZANNE, P. IV 479. /
 (Urmă de o propoziție consecutivă sau cauzală) Intr'atâta...
Așa i-au lovit o ploaie cu ninsoare, de i-au ținut acel viscol
vreo trei-patru zile. NECULCE, LET. II 264/20. Așa au bătut Mosca-
lii pe Turci..., cât abia au scăpat puținei. id. ib. II 428/31.
Corabia plutea cu mare repejune..., așa, cât în puțină vreme au
călcat mai multe mile. DRĂGHICI, R. 24/26. Îi scoate limba afară,
i-o străpunge cu acul, și i-o presară cu sare și cu piperiu, așa
că limba îndată se umflă. CREANGĂ, P. 13. Un luceafăr se așază pe
fruntea ei, și așa strălucea, de orbea pe cei ce se uitau asupra
dânșilor. ISPIRESCU, L. 38. Baia era pardosită cu tot felul de
marmură lustruită și adusă din meșteșug așa, încât închipuia fel
de fel de flori, de pasări... id. ib. 38. Frunză verde sălcioară,
Trage-o cătană să moară, Ș'asa trage de cu milă, Că moare'n țeară
străină,... Ș'asa trage cu năcaz, Că... nu-i pânză pe obraz.
 IARNIK-BĂRSEANU, D. 319-320. Așa voinicel cânta, iarba că se clă-
tina, Frunză'n codru tremura. id. ib. 310. / (Invechit) Nu așa
..., cum = nu atât..., cât. [Era] acmu și îmbătrânit, nu așa din
vârstă, cum de ostenelele slujind Porții. N. COSTIN, LET. II 82/5.
 (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) (In legătură cu adjective,
 adverbe sau locuțiuni adverbiale legate cu prep. d e , uneori
 direct) Atât de... Le plăcea vinul cel cu pelin și mult se mira
cum spre partea lor nu se face vin cu pelin, așa bun. NECULCE, ap.
 HEM. 1964. Este stare așa tristă și așa de tănuită Pe care trece-
rea vremii să n'o facă suferită? KONAKI, P. 288. Avea un aer așa
de dulce, așa de încântător! C. ~~NEGRUZZI~~ NEGRUZZI, I 64. D-tale îți
e lesne a vorbi cu așa ușor ton! id. I 45. Nici odată mândru vul-
tur... De o pradă-așa bogată încă nu s'a'ndestulat! ALEXANDRESCU,
 M. 22. O slugă cu un chip așa de neplăcut... BALCESCU, M. V. 392.

Grăim, Doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așa departe. EMINESCU, P. 243. Și așa de'ncet răspunde, Cu o voce dulce, slabă. id. ib. 104. Nu te bucura așa de grabă! CREANGĂ, P. 95. Te uiți așa de gales la mine! ISPIRESCU, L. 15. Grăiesc așa deschis cu tine. BENIUC, V. 83. Ce v'ați adunat așa mulți? DUMITRIU B. F. 13. Dorul, mândră, de la tine, Peste multe dealuri vine, Ș'asa vine de fierbinte: Să stau în loc, m'as aprinde; Ș'asa vine de cu jele, Pare c'am făcut tot rele,... Ș'asa vine de cu greu, Pare c'am făcut tot rău... IARNIK-BARSEANU, D. 124-125. Foaie verde pe șindile, Cântă cucul de trei zile...; Ș'asa cântă de cu jele, De stă Oltul și nu mere, Ș'asa cântă cu căldură, De stă Oltul și nu cură. id. ib. 106. / (Precedat de pronumele nehotărît) Ce răspuns să dai la un așa bun cuvânt? C. NEGRUZZI, I 70. Toți laudă pe fiul de împărat pentru o așa nimerită și neașteptată alegere. ISPIRESCU, L. 38. / Puțin, o leacă. Trudit de cale, ședzu așa lângă puț. VARLAAM, C. 157,2. / Oarecum. A-și lua (așa) în cap = a face de capul său, nevrând să asculte de nimeni. ZANNE, P. II 53. / Într'o doară. Vorbește și el așa (ca să nu tacă). / (Uneori pleonastic, alteori cu înțeles explicativ) Gela ce va trimite pre altul să facă preacurvie nu se va certa ca un preacurvariu ce așa, mai pre iușoară certare i se va da. PRAV. MOLD. 184₁. / Mai. Se învățase și el, șiretul, a le alege așa, de pe deasupra. CREANGĂ, P. 167. / Cu una - cu două. Că scrisă-se Dimitrasco-Vodă..., de-i făcuse știre Împăratului moschicesc, că oastea turcească e multă..., și în țara Moldovii nici trii mii de oameni de oaste, grijiți bine nu sânt... și el nu poate să se închine așa, în-dată, că sânt Tătarii aproape și i-or robi țara. NECULGE, LET. II 338/16. Nu-l înjugi așa cu buna, pe vitel! COȘBUC, B. 78. / De geaba, în nelucrare. Îi era urît să șază așa, fără oștire. NECULGE, LET. II 396/35. Umblu și eu, așa. DUMITRIU, B. F. 7. Le-am spus așa,

într'o doară. id. ib. 12. / Dintr'odată, ca din senin. Mie mi-a venit așa, să te îndemn a tăia merii ăia. ISPIRESCU, L. 64. / Pe nesimțite, fără a-și da seama. Unde merg așa, mereu [voinicii]? ALECSANDRI, P. II 83. Și dus așa de-un gând, Strângea cuțitu'n pumn. COȘBUC, F. 75. Nu-i vorbă că noi tot ne facem feliul, așa, câte odată. CREANGĂ, A. 4. Și-apoi ce mi-i cere, așa cu hurta? id. P. 156. / Nu frumoși așa [adică: precum ați putea crede voi, sau precum sunt de obicei oamenii frumoși] ci cum n'au mai fost. RETEGANUL, P. II 33. / (Întregit printr'un adverb sau printr'un pronume nehotărît) De nu va lucra pământul bine, cum se cade, ce va sămăna așa, fieștecum, acesta să nu ia nimic den roada ce va face acel pământ. PRAV. MOLD. 4₂. [S'a dat poruncă domnească] nici decum obiceiul acesta să nu mai fie (măcar că femeile, așa, oareșce, tot îl mai țin). GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 314/34. / (Adesea) Numai așa sau asa numai (explicat prin cele ce urmează) = fără motiv, din senin. [De] să va ocolisi un om de altul, așa numai într'o pizmă... PRAV. MOLD. 66,2. / Fata nu-i de cele de pe drumuri, s'o luați numai așa, cum s'ar întâmpla. CREANGĂ, P. 262. Făcu cunoștință cu toți fiii de domni și de boieri și învăță de la dînșii, ia numai așa [= cu ușurință], auzind și văzând, toate obiceiurile: cum să mânuiască sabia,... cum să întinză arcul și să ochiască... ISPIRESCU, L. 192. / (Cu funcțiune a d j e c t i v a l ă) Fără nici o podoabă, simplu, obișnuit, de rând. Aci erau rânduite cu meșteșug tot felul de arme: unele împodobite cu nestimate, altele numai așa, fără podoabe. id. ib. 21. Humuleștii și pe vremea aceea nu erau numai așa, un sat de oameni fără căpătâiu, ci sat vechiu, răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvântului. CREANG+, A. 1. / Se uită, dracul știe, ori așa numai [fără interes], la portret. EMINESCU, N. 37. Lumea mea cea frumoasă Se petrece numa'asa; Lumea mea cea frumoșică Se petrece'ntr'o ni-

mică. IARNIK-BĂRSEANU, D. 218. Nu-s fată de potlogar, Să dau gură pe crețari, Ci-s copilă tinerea... Și dau gură num'asa [pe degeaba] id. ib. 405. Ia(c')asa = fără rost, după bunul plac, în mod capricios, fără seriozitate. Par'că ești nu știu cum...; vorbești situ, ia așa în dodii, câte-odată. CREANGĂ, P. 154. Privind cu nedomirire, ia așa, numai ca să zică și el că face ceva, bălăcea cu nuiăua prin apă. ISPIRESCU, L. 34. Una ca asta n'o visase Ileana, că, mă rog, a fi împărăteasă doară e lucru mare, nu iac'asa. RETEGANUL, P. I 57. / (Transilv. în strigături, foarte des) Foaie verde, iac'asa! Dragu mi-i de dumneata, dar mai drag de maică-ta. IARNIK-BĂRSEANU, D. 374. / Așa ș(i)-asa sau cam așa sau mai așa = nu tocmai (bun, frumos etc.) binișor, frumușel, potrivit, etc. „Căsuța mea e bunișoară...” - „He! așa ș'asa. Nu e tocmai comodă”. C. NEGRUZZI, I 302. Iorgu: Moncher monsiu Gângu, îmi pare bine că reînoesc amicitia cu dumneata. - Gângu (care n'aude și crede că-l întreabă de sănătate): Așa ș'asa, nici prea-prea, nici foarte-foarte. ALECSANDRI, T. 1002. / (Fam., glumeț) După aceea, când îi spunea cumva cineva câte ceva de pe undeva, care era cam așa și nu așa, Ipate flutură din cap. CREANGĂ, P. 179. / Tu s'o joci, dar mai așa! COȘBUC, ap. TDRG. (Cu funcțiune a d j e c t i v a l ă). Nu-i vorbă, tot atâta se toarce și cu o furcă mai așa, dar par'că ți-umblă mâna mai ușor pe o sculă frumoasă. VLAHUȚĂ, ap. DG. D'ei lua una frumoasă, Dumnezeu să-ți facă casă, De-i lua-o mai așa, Să nu ai parte de ea! TEODORESCU, P. P. 328. „Cum îi vinul!” - „Mai așa”. / L o c . a d v . Așa zis, sau asa numit corespunde, cu o nuanță mai expresivă, compuselor cu „pseudo-” Așa zisă știință burgheză. Așa numita democrație apuseană (= pseudo - democrația apuseană).

3. (Urmărit de un adjectiv și de (pre)cum este) Cu toate că (este așa de...). S'a tologit, așa îmbrăcat, cum era, pe un di-

van. CREANGĂ, P. 302. [Lui] Dorofteiu... îi cam place să sugă, așa bătrân cum este. DELAVRANCEA, ap. TDRG. (= cu toată bătrânețea lui).

IV. (Cu funcțiune a d j e c t i v a l ă)

1. (Pe lângă adjective-attribute) Atât de. Nu ne mai spune așa de întristătoare lucruri! DRĂGHICI, R. 26/24. (Acei ani) înneguraseră o așa îngerească frunte! C. NEGRUZZI, I 45. Teamă mi-e că, acordându-mi mie o așa amicală și lingușitoare precădere, n'ai nimerit tocmai bine. ODOBESCU, III 9. / (Mai strâns legat de substantiv, dar determinând tot adjectivul-atribut) Nu se înțelege să fie făcut așa greșală mare. PRAV. MOLD. 69₁. Încă dela nunta din Cana nu băuse așa vin minunat. C. NEGRUZZI, I 83. Așa paseri desfrânate, mai văzut-ați încă voi? ALECSANDRI, P. I 206. Pe câți îi întrebă, dădeau din umere, neștiind ce să răspundă la așa întrebare ciudată. CREANGĂ, P. 307. Ziseră, că de când sânt ei nu mai mâncaseră așa bucate bune. ISPIRESCU, L. 22. / (În directă legătură cu un substantiv, determinându-l) Atât de mare; atât de mult, de curajos, de frumos etc. Deci boierii, văzând așa milă și nemărire, începuseră toți... a-l lăudare. NECULCE, LET. II 333/23. Dar ce-ai pățit, mă pohonțule, de... faci așa larmă? CREANGĂ, P. 304. Lucru negândit, dragul tatei, să aud așa vorbe tocmai din gura ta! id. P. 192. Îl mănâncă așa de iute și cu așa poftă, de-ți părea că nici pe-o măsea n'are ce pune. id. P. 23. Făcu o nuntă d'alea înfricoșatele. Așa nuntă ș'asa veselie, mai... rar. ISPIRESCU, L. 344. De țiea fi așa rușine, Fă-mă brâu pe lângă tine. IARNIK-BĂRSEANU, D. 63. (Exprimă un grad inferior sau mediocru) În împrejurări atât de nefavorabile; atât de trist, de rău, de prost etc. Sânt sătul de-așa viață! EMINESCU, P. 255. Grue mi-l apropia [pe cal], Mâna'n coamă că-i puneă, Și'n podele l-azvârlea. Așa cal nu-i trebuia! ALECSANDRI, P. P. 79. / În felul aceste, astfel

de... Cu așa gânduri luptându-se, au ajuns la schele. DRĂGHICI, R. 15/12. Ne'ndoim dac'asa oameni întru adevăr au stat. ALEXANDRESCU, M. 16. Oare pe unde se pot găsi așa pietre? CREANGĂ, P. 217. Este ușor de înțeles, că, în așa condițiuni, cugetarea n'ar mai exista. MACEDONSKI, O. IV. 105. Așa viață mai zic și eu! PAS, L. I 87. (Rar cu topica inversă) Eu de multă vreme ocolesc prin lume, a găsi un om așa. GORJAN, H. IV 65/10. / (Uneori, în legătură cu pronumele nehotărît pus înainte. La [față de] o așa întâmplare, tu ști fără îndoială, de mai pot trăi. KONAKI, P. 103. Turbându-se împăratul de o așa vedere... GORJAN, H. I 3/26. Lumea privea și i se umplea inima de mândrie, căci fiul... împăratului lor adusesse o așa zână să o domnească. ISPIRESCU, L. 39. (Rar înaintea unui pronume nehotărît) Să aibă așa o soție, Cum îți dau fica mea ție. BARAC, A. 44/9. / Adesea în comparație cu alte adverbe, mai ales asa... așa. La așa cap așa căciulă (sau - învechit - asa chiulaf). ȘEZ. I 219; ROMÂNUL GLUMET, I 13/8 (= cum fi capul, și căciula). Pentru așa tocmală, așa telal. ZANNE, P. V. 630 (= după om și treaba). Cf. dubletul și i .) Cu ce (fel de) dascăl locuște, Așa car-te alcătuește. id. ib. 254. / Așa ceva = un lucru ca acesta, ceva analog. Am auzit de așa ceva. ISPIRESCU, L. 341. Așa ceva nu-mi vine să cred! IM. / (După analogia cu ast-fel (de)..., și:) asa fel (de) Oare așa fel de tineri să se fi aflând mulți în lume? DRĂGHICI, R. 7/1. În loc de așa fel se poate spune, în mod eliptic, și de așa: ast-fel, așa. El nu va merge la Craiu, de nu va trimite Craiul oameni de așa, carii să-l apere de turbarea norodului. P. MAIOR, IST. 165/26. [Făina-] o vei amesteca cu var nestins și, așezându-o în loc de-așa, unde ții bucatele, vei pune lângă dînsa un blid... ECONOMIA, 58 (cf. cu funcție adverbială, poate: [Sâmburii de semănat] preste iarnă se țin în năsip de-așa ca să nu înghețe. ib. 126. / (Mai ales în construcții ca:) Hei, hei, călă-

torule! Dacă ți-i vorba de-așa, ai să-ți rupi ciochinele umblând și tot n'ai să găsești slugă cum cauți d-ta. CREANGĂ, P. 202. Dac'a venit întâmplarea de-așa, apoi trebuie să împărțim drept în două ceea ce ne-a dăruit oaspetele nostru. id. A. 146. Dac'am văst lucru de-așa, Mă făcui o păsărea. IARNIK-BĂRSEANU, D. 170. (Cf. Acum, dacă-i treaba-așa, Spune-i, dragă, maică-ta Să'ngrădească ulița. id. ib. 61. / Un eclisiarh..., fiind rău de rândul de-așa, că fura lumânările. MINEIUL (1776), 162¹/₂. Spunea un ipochimeu, om de-așa, de crezut. DIONISIE, C. 214.

[Și: (Mold., învechit) așiă, așea, așe (HEM. 1973-74), așă (IAHRESBER. VI 75), șa (HEM. 1976 și TDRG), (învechit) ași (PRAVILA DELA GOVORA (a. 1640), ap. HEM. 2004).]

- Din lat. sic, idem (cf. și). Forma așă (arom. așe, ași, așite, așitene, megl. șa, istro.-rom. (a)ș*a* și, în funcțiune adjectivală, (a)ș*av*) se raportează la forma arom. acși eccum-sic, ca amù la acmù (v. c.). la forma originală ași (cf. și, a și i și i s'a adăugat finalul -a ca la a b i a (s. v. ; cf. și ital. „cosi o cosà”, span. „así que asà”, „so wie so, auf die eine oder die andere Art”; cf. și engad. sa; cf. M e y e r - L ü b k e : Rom. Gramm. III, § 607). Lat. sic s'a păstrat, în parte compus cu alte elemente, în toate limbile romanice: ital così (mondenez acsé, bolognez acusé, romagnol accusi, sicilian accussi, în Bari acși, genovez ași), eng. sa „astfel, dacă”, acsi, aissi, assi, alsi (aliud-sic), v.-fran. issi, fr.-modern ainsi, aussi (aliud-sic) span. asi, portg. assim (vechiu assi).

AȘĂ adv., adj. v. așa.

AȘADĂR adv. Deci, prin urmare, (care) va să zică. Așadar, scăparea noastră este de a urma firei. KONAKI, P. 281. Noi cu toții

adormisem și horăiam. Așadar făcu și el ca noi. C. NEGRUZZI, I 252.
Așadar, dumitale ți se cuvine numai un leu, fiindcă numai o bucată
de pâine ai avut. CREANGĂ, A. 149. Așa dar, în Transilvania, ...
s'a întâmplat să înceapă cultura propriu zis românească. IBRĂILEA-
 NU, SP. CR. 6. Așa dar în timp ce unele construcții servesc, alte-
le se mulțumesc să semnifice. RALEA, E. O. 193. Machiavelismul
ata dar nu aparține „politicii clasice”. CĂLINESCU, I. 22. [Radu:]
asa dar nu mă poți suferi. CA. PETRESCU, T. 18. Așa dar nu vă fie
milă frați țărani. DUMITRIU, B. F. 11. Așa dar, mi s'au hărăzit
nesfârșite prilejuri. DEȘLIU, G. 42. Așadar, toate trăsăturile...
democrației... trebuesc cercetate. RĂUTU, P. D. 5. [Și: așadără

adv.]

AȘADĂRĂ adv. v. așadar.

AȘAȘI adv. v. așași.

ASĂLT s.n. (Mil.) Atac violent, luptă ofensivă pentru ocuparea unui loc întărit al adversarului; atac violent final, pentru a sparge rezistența inamicului; acțiunea de a asalta. Cf. n ă v a l ă , i u r e ș . Până a nu sosi împăratul, Adrianopoli se luă de vezirul, la asaltul sau iurus cel de'ntăiu. E. VĂCĂRESCUL, ap. HEM. 1795. Moscalii... se apucase să bată Benderul..., pe care l-au luat cu asalt și cu mare moarte de ambe părțile. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 278/10. Se dase trei asalturi redutei neînvinse. ALECSANDRI, P. III 455. Regimentul 13 de dorobanți... porneste la asalt sub ploaia de șrapnele din tabia Abdul-Kerim și luptându-se piept la piept cu dușmanul otărit, izbutește să intre și să se menție în acel redan, ilustrând astfel botezul de foc al armelor române. MAIORESCU, D. II 93. Munte vom pune pe munte și cerului

da-vom asalt. COȘBUC. B. 161. / (În opoziție cu lupta de câmp p
 Aseidiu. Eu aş zice să lăsăm cetatea aceasta... și să ne urmăm dru-
 mul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt. C. NEGRUZZI, I 168.
 / Batalion de asalt = batalion de șoc. Marș ! la batalionul de
 asalt. CAMILAR, N. 83. Vroiau să reînceapă asaltul. JAR, E. 58. /
 F i g . Cupidon... vrea să mă lovească prin întreprinderea asaltului.
 C. NEGRUZZI, ap. HEM. 1795. [Torrentul] S'asvârle printre pietre
 cu asalt... mugitor. MACEDONSKI, O. I 105, cf. I 190. Se menține...
 destul de bine în fața asalturilor foamei. JAR, E. 21. / Luptă
 plină de avânt în domeniul politicii, ideologiei etc. Sub steagul
 roșu dăm asalt! TOMA, C. V. 150. Proletariatul poate să strângă
 în jurul [lui] toate forțele... pentru a le duce la asalt împotri-
 va capitalismului. I.P.C. (b) 16. Aceste lozinci... aveau drept
 scop să unească... masele... în vederea deslănțuirii asaltului
 revoluționar împotriva absolutismului. ib. 204. În Octombrie 1917,
 partidul a condus masele celor ce muncesc la asaltul împotriva ca-
 pitalismului. CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 224, 3/2. [Pl.-turi.]

ASALTĂ vb. I. T r a n s . A da asalt, a ataca ceva.
Zece mii viteji pe ziduri, Cu mânie le asaltă. I. VĂCĂRESCU, ap.
 HEM. 1795. / F i g . (Despre un grup de persoane) A adresa o
 cerere stăruitoare cuiva, a insista la cineva pentru a obține ceva.
Îl asaltau cu întrebări. JAR, E. 33. [Prez. ind. asaltéz, și (în-
 vechit, rar) asált.]

- N. din ital. assaltare idem.

ASĂMĂLUI vb. IV. v. asămălu.

ASĂMĂNĂ vb. I. v. asămăna.

ASAMĂNĂ vb. I. v. asemăna.

ASAMBLĂ vb. I. (Tehn., despre două sau mai multe piese)
T r a n s . și r e f l . A (se) prinde, a (se) îmbina, a (se)
reuni, a (se) fixa (între ele). Este nevoie ca gaura în care se
introduce șurubul să fie prelucrată deodată la ambele piese... ce
se assemblează. SOARE, MAȘ: 12, cf. 6, 13, 14, 39, 200. Bateria
asamblată din cinci miezuri, se introduce în rame metalice. IOANO-
VIȚI, TEHN. 96. [Prez. ind. asamblez.]

- N. din fr. assembleur idem.

ASAMBLĂRE s.f. Acțiunea de a asambla; îmbinare, fixare,
reunire. [Vor fi supuse impozitului] Produsele noi care fac obiec-
tu unu articol vamal de import obținute prin asamblarea pieselor
ce au suportat odată impozitul pe cifra de afaceri. LEG. EC. PL.
154. [Pl. -blări.]

- Abstract verbal al lui asamble.

ASAMBLĂT, -Ă adj. (Rar) Care este îmbinat, reunit, adunat,
fixat la locul său. Motorul cu părțile sale assembleate, a început
să funcționeze.

- Participiul lui asamble cu valoare de adjectiv.

ASANĂ vb. I. T r a n s . și r e f l . (= p a s i v)
A înlătura cauzele care fac inaccesibil un loc pentru a-l reda fo-
losinței. Din inițiativă locală au fost asanate terenurile inunda-
bile. / A însănătoși, a îmbunătăți condițiile fizice, a face mai
prielnic sănătății un teren, o localitate etc. A asana un oraș. /
A însănătoși din punct de vedere economic, moral, a îndrepta sau
îmbunătăți o stare de lucruri. S'ar putea preface și asana această

tristă stare. SBIERA, F. S. 415. [Prez. ind. asanez. / Și: (Transilv. din lat. sau germ.) sana vb, I.]

- N. din fr. assainir (lat. sanare) a vindeca.

ASANARE s.f. Acțiunea de a asana, curățire. Asanarea depozitelor de muniții sărite în aer. LEG. EC. PL. 286./ F i g .

Scopul acestor sugestii era de a contribui la asanarea situației monetare a țărilor europene. CONTEMPORANUL, S. II. 1949, nr. 159, 6/4. Faceți aci asanări imense ca să dispară putregaiul mentalității burgheze. ib. 167-168, 4/3. [Pl. -nări.]

- Abstract verbal al lui asana.

ASANAT, -Ă adj. Care a fost asanat, redat folosinței, curățit, devenit util. Terenurile inundabile au fost asanate.

- Participiul lui asana cu valoare de adjectiv.

ASANAT s.n. = asanare. Distrugerea de către specialiști a munițiilor... când intră primii în locurile de asanat, în gropi de distrugere. LEG. EC. PL. 286.

- Abstract verbal al lui asana.

ASANATOR s.m. Care asanează. „Eram un muncitor asanator de mlaștini și sacagiu când trebuia!” CONTEMPORANUL, S. II. 1950, nr. 184, 3/1.

ASARĂ adv. v. aseară.

ASASEN s.m. v. asasin.

ASĂȘI adv. (Invechit) (Exprimă modul și gradul)

1. (Pe lângă aşa, care indică analogia acţiunii verbale cu altă acţiune cunoscută, se adaugă noţiunea şi, prin care se arată că s'a mai ivit încă o notă nouă) Astfel încă. Iacomi vătavul de aprozi... n'au mers pre caii lui..., şi au luat cai de olac...; şi la Bacău, îndată s'au tâmpinat cu străjile ungureşti, care străji, cât l-au zărit, i-au luat în goană şi îndată i-au agiuns, şi aşeşi gonindu-l [= în felul acesta mai şi gonindu-i] i-au omorit den pistoale. M. COSTIN, LET. I 300/25. / Tot astfel, de asemenea, aşişderea, în conformitate cu cele spuse. Duca-Vodă... au trimis ca să-i cuprindă, pre toţi să-i prindă; ce unora le-au făcut Dumnezeu cale, de au scăpat în Țara-ungurească; Mihaiu biv vel spatar scăpase aşiş din rădvan ducându-l la Cucoreşti. N. COSTIN, LET. II 19/26. Perit-au atunce multe vite a lăcuitarilor; iar a bejenarilor aşeşi au perit mai de tot, fiind ei nişte oameni neaşezati. NECULCE, ap. HEM. 2007. Au prins pe boierii muntenesti şi-i dederă pe mâna lui Grigorie-Vodă... Numai Şerban Logofătul au scăpat: aşeşi din gloata denaintea Vezirului, nu l-au văzut ni-me ce s'au făcut. MUSTE, LET. III 9/21. / Chiar aşa. Mai bine te du acasă, aşeş te rog! SBIERA, P. 185. / Tot. I-au spus că doreşte că să-i facă o coroană, ia cam într'acest chip, aşa de mare... Sucnă-murgă s'au prins că-l va mulţami... A doua zi, au găsit coroana pe mesă,... de tot asemenea aceleia care o avusese domniţa... Ea însă era aşeş aceea, pentru că Sucnă-murgă n'au mai făcut alta. SBIERA, P. 97.

2. Până şi, tocmai, chiar, însuşi. Aşa, Ovidie... pe vremile lui Avgust au trăit, şi aşeş de Avgust au fost trimis în izgnanie la cetate [a] Tomus. CANTEMIR, HR. 72, cf. 17. Iusuf Paşa... îl avea în dragoste pe Nicolai-Vodă şi-i scria adesea mehtiupuri, dar nu aşa cu mărire, precum scriu alţi veziri, ce foarte cu blândeţe, ca cum ar scrie la un prietin şi aşeşi în mehtiupuri-

le lui fi numea prietin. AXINTIE URICARUL, LET. II 146/12. A doua zi... au mers Ion-Vodă la Căzaci, și..., le-au grăit Ion-Vodă leșeste, că știa limbă leșească, că era așași Leaș de naștere. N. COSTIN, LET. I 87/18. Părintele mi-au spus că așaș eu, cu mâna mea, s'o opăresc! SBIERA, P. 238. Să meargă cu ea așaș de-a dreptul la mormântul copilului. id. ib. 318. / Cu atât mai vârtos, cu atât mai mult, încalte. Vezirul au răspuns: „... Zici tu că sânt așa de blăstămați Moscalii, dar voi așași nu sânteti de nimică, că ei v'au bătut pre voi. Așijdere au mai zis acel om al Șvedului cum că Muntenii sânt prieteni prea buni cu Moscalii. NECULCE, LET. II 329/28. / Așa încât. Hai să-i ascundem noi doi..., așași să nu-i găsească nici dracu! ALECSANDRI, T. 217. / (Pleonastic, în legătură cu „tocmai”) S'au furat cu dînsele tocma așașu din cămara nuntei, de au fugit. DOSOFTEIU, V. S. 29/2. / Nu numai (cât)..., ce așași (și)... = nu numai..., ci chiar și... Nu numai lăcuită de moșneanii săi, ce așaș foarte bine întemeiată... să fie fost. CANTEMIR, HR. 390. Nu numai cât pe Zeslavu de tot au biruit, ce așaș și cetatea Chiovului din mână i-au luat. id. ib. 385.

3. Chiar într'o astfel de stare, așa cum (era), deși (era) tocmai (așa). Carii [părinții] pentru credință închiși în temniță fiind, l-au născut maică-sa așași în legături. DOSOFTEIU, V. S. 2. Deade așași din munci sufletul în mânuile lui Dumnedzău. id. ib. 94/2.

4. (În legătură cu adv. nehotărâte, are același sens ca a ș a în aceeași funcțiune.) Oricine... va vrea să cearce pre locul lui..., sau de să va nimeri așașu fieștecum să să tâmple să găsească vre o comoară, să chiamă să fie a lui. PRAV. MOLD. 42₂.

II. (A d v e r b de t i m p.) Îndată, fără întârziere, fără zăbavă, tocmai (temporal) N'ară fi judecată dereaptă aceasta, de-aș da eu voao așașu darul și cinstea. CORESI, ap. HEM. 2005

(„îndată, fără multă cugetare” sau „numai așa?”). Ashishi = statim, confestim. ANON. CAR. Învăță tată-său de-i tăiară capul în temniță așașu. DOSOFTEIU, V. S. 98, 2. Nu vă rămâne decât să vă măritați cu țărani. Ș'asa'și am poruncit să vie preotul din sat, ca să facă chiar acum nunta. ALECSANDRI, T. 683. Românii cred că... mare parte din insecte... își află sfârșitul așași la ivirea lor pe suprafața pământului. MARIAN, SE. II 209. Am s'o împusc. Și așași scoate un pistol. SBIERA, P. 237. Ursul șas îl apucă și-l cromptește. id. ib. 204. / (Urmă de c â n d sau c u m temporal) Și, deja. Soarele dimineții se arăta așași prin geamurile ferestrelor, când căzu Leonardo într'un profund somn. L. NEGRUZZI, ap. TDRG. / Îndată ce. Și Maica Domnului, Din poarta ceriului, Așiși cum a cuvântat, Scară de ceară a luat, Scară de cear'a întins, Cu poale albe m'a cuprins. MARIAN, V. 125. / (În legătură cu măsuri din timp) Chiar atunci. Iarna mare era: că așași iarna s'au făcut acea zarvă. MUSTE, LET. III 11/23. Apoi nici să nu mai îndelungăm treaba, ci așaș mâne dimineată să te duci la târg. id. ib. 242. Așezarea se face așași în aceeași zi. MARIAN, NU. 135. / (Adesea în legătură cu alte adverbe de timp, întrebuițat uneori aproape pleonastic) Așași atunci (sau acuma) = atunci (sau acuma), îndată, chiar atunci (sau acuma), în acel (sau acest) moment chiar. Lăsară masa, ieșind așașu atunci. DOSOFTEIU, V. S. II 31₁. Și așași atuncea, Luni sara, l-au trimes la vezirul. NECULCE, LET. II 358/14. Pentru rădicarea hobotului, mireasa dă așa'și atunci, celui ce l-a rădicat, o năframă. MARIAN, NU. 638. Nu pot să mă lupt așași acuma, că-s flămând. MARIAN, TR. 312. Așași îndatăsau de-odată, sau chiar, pe loc (sau așași îndată mare) „Saraca'n de mine!” strigă așaș îndatăși cealaltă hargată. SBIERA, P. 112/30. Aceste suflete nu sânt [= nu se prefac în...] așaș de-odată moroi. id. ib. 317. Susana: Ști una?... Îmbracă-te femeeste... Răzvrătescu: Minunată

idee! Așași chiar mă duc să-mi pun catrință. ALECSANDRI, ap. HEM.
2007. I-am răspuns așași pe loc. MARIAN, SA. 102.

Și: (Mold. și Bucov.): asăși, asaesi, asăși, asâși;
sasi. adv.]

- Compus din asa (ași) și și. (Cf. lat. itaque.)

AȘAȘI adv. v. asași.

AȘAȘI adv. v. asași.

ASASIN, -X s.m. și f. (persoană) care a ucis mișelește, tâlhărește (pe cineva). Assaseni (adecă ucigători întru ascuns).
BARAC, A. 4/6. Ne grăbești moartea asasinule! JAR, E. 58. Jugoslavia... clica de spioni și asasini fasciști ai lui Tito au prefăcut-o într'o semicolonie a imperialiștilor americani. V. LUCA, BUG. 15. Banda de spioni și asasini Tito-Rancovici... a transformat Jugoslavia într'o colonie a imperialiștilor americani. TEOH. GEORGESCU, RAIONAREA. 9. Asasinii milioaneilor de soldați. CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 2/1. Speranțele imperialismului internațional în acțiunea... asasinilor troțkiști - buhariniști, au fost pe deplin spulberate. ib. 1950, nr. 184, 2/4. / (Rar și cu funcțiune e d j e c t i v e l ă .) „Vei da cont!” rage grav - ofensatul asin Năvălit până'n ochi de un val asasin. TOMA, C. V. 145. [Pl. -sini. / Și: (rar) asasen s. m.]

- N. după fr. assassin idem (ital. assassino arab. hasasi - plur. de la hasis - „mâncători de hașiș”, nume dat sectarilor lui Aladin (secol. XIII), care, sub influența hașișului consumat, făgăduiau, sub jurământ, a omorî pe oricine, dacă le cerea aceasta căpetenia lor).

ASASINĂ vb. I. A ucide pe cineva mișelește, ca un asasin. Starețul unei mănăstiri a fost găsit în chilia sa asasinat. ARDELEANU, U. D. 57. Acum vor să se smulgă, să ne fure, să ne asasineze. DUMITRIU, B. F. 120. / F i g . (Fam.) A plictisi (pe cineva) în cel mai mare grad. Te asasinează cu versurile lui. [Prez. ind. asasinez.]

- N. după fr. assassiner (ital. assassinare). Cf. asasin.

ASASINĂRE s.f. Acțiunea de a asasina și rezultatul ei: ucidere, omor. Asasinarea lui aduce murmure în țară. URICARIUL, XIV 245. [Pl. -nări.]

- Abstract verbal al lui asasina.

ASASINĂT, -Ă adj. Care a fost ucis, omorât mișelește; (f i g .) torturat. Cadavrele persoanelor asasinate de fasciști au fost găsite pe câmp.

- Participiul lui asasina cu valoare de adjectiv.

ASASINĂT s.n. = asasinare. Se trăgea asupra poporului... Cu somații ori fără somații nu era tot asasinat? SADOVEANU, N. F. 153. O răpire de domnitor în saloanele ei. Chiar un asasinat... Foarte interesant! Rămân în istorie. PAS, L. I 112. Asasinatul a fost comis de către tâlhari. [Pl. -nate.]

- Abstract verbal al lui asasina.

ASAUL s.m. (Invechit) Sub-hatman, la Căzaci zaporojeni. ȘIO. Au șezut Timuș, aicea în Iași, cu asaulii, polcovnicii și atamanii săi. M. COSTIN, LET, I 296/20. Luând și pe ceilalți Căzaci, cu asaulul lor, anume Mirovici, au intrat cu oaste mai grea earăși în țara leșească. AXINTIE URICARUL, LET. II 149/15. [Pl. asauli.]

- Cuvânt tătăresc, luat de cronicarii moldoveni sau de-a-dreptul din limba tătărească (turc. yasaul „chambellan ou intendant aux services des Khans de Turkestan”, propr. „qui arrange”. ŞIO; cf. i a s a c c i u), sau prin mijlocire rusească: asaulu „căpitan de cazaci” (şi esaulu, pol. assawul, jessawul).

AŞĂU s.n. (Transilv.) Cazma, hârleţ. Cf. Com. V. BĂJANICĂ (Poiana-Bihor) Hârleţul (aşăul) iaste o lopată de fier ascuţită la vârş şi cu tăiş făcut pe de laturi, sau o lopată de lemn cu fier ascuţit în capăt, cu carea se sapă pământul. ECONOMIA, 118.

△ Pl. -ş(e)auă (Orlat, Transilv.) HEM. 1741. PONTBRIANT dă un pl. -şouri, care însă e suspect. / Şi: arşău (CIHAC, II 476), arşeu (PONTBRIANT etc), harşeu (HEM. 1742) harşău, hârşău, horşeu (Com. V. BĂJANICĂ, Poiana-Bihor)

- Din magh. ásó sapă (lit. săpător). Formele cu r intercalat se găsesc şi la Sârbi: arsov (pe lângă asov), idem, şi în rut. arsuv pelle de fer (CIHAC, II 476). Cf. dubletul a r ş o v .